

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**RAZVOJ, ZNAČILNOSTI IN AKTUALNI VIDIKI
MERKANTILISTIČNE DOKTRINE**

Ljubljana, avgust 2022

PETRA BONCELJ

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Petra Boncelj, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Razvoj, značilnosti in aktualni vidiki merkantilistične doktrine, pripravljenega v sodelovanju s svetovalcem red. prof. dr. Andrejem Sušjanom

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne _____

Podpis študentake: _____

KAZALO

UVOD	1
1 ZGODOVINSKE OKOLIŠČINE NASTANKA MERKANTILIZMA IN GLAVNE ZNAČILNOSTI MERKANTILISTIČNE DOKTRINE	2
1.1 Dinamizacija ekonomskega življenja	2
1.2 Vzpon absolutizma	8
1.2.1 Absolutizem v Franciji.....	13
1.2.2 Absolutizem v Angliji.....	15
1.2.3 Absolutizem v Španiji.....	17
1.3 Merkantilizem	19
1.3.1 Glavne značilnosti merkantilizma	20
1.3.2 Dve etapi razvoja merkantilizma.....	24
2 NACIONALNE POSEBNOSTI EVROPSKEGA MERKANTILIZMA V 17. IN 18. STOLETJU TER GLAVNI MERKANTILISTIČNI AVTORJI	25
2.1 Angleški merkantilizem	25
2.1.1 Thomas Mun	26
2.1.2 William Petty.....	28
2.2 Francoski merkantilizem	30
2.3 Nemški merkantilizem ali kameralizem	32
2.3.1 Philip Wilhelm von Hornick	33
2.3.2 Joseph von Sonnenfels.....	34
2.3.3 Podobnosti in razlike med kameralizmom in merkantilizmom	35
3 KRITIČNA OCENA MERKANTILIZMA	36
3.1 Pozitivni vidiki merkantilizma	36
3.2 Negativni vidiki merkantilizma	38
4 MERKANTILIZEM V SODOBNEM SVETU	40
4.1 Japonska in južnokorejska politika merkantilizma	42
4.2 Vpliv kitajskega merkantilizma na zahodne države	44
SKLEP	48
LITERATURA IN VIRI	50

KAZALO SLIK

Slika 1: Pobuda za omrežje poti.....	47
--------------------------------------	----

SEZNAM KRATIC

angl. – angleško

BRI – (angl. Belt and Road Initiative); Pobuda za omrežje poti

EIB – (angl. European Investment Bank); Evropska investicijska banka

EU – (angl. European Union); Evropska unija

FLIP – (angl. Fiscal Investment and Loan Program); Program fiskalnih naložb in posojil

MITI – (angl. Ministry of international Trade and Industry); Ministrstvo za mednarodno trgovino in industrijo

WTO – (angl. World Trade Organisation); Svetovna trgovinska organizacija

ZDA – Združene države Amerike

UVOD

Kapitalizem, kot ga poznamo danes, se je začel oblikovati že dolgo pred nastankom Amazona, Appla in raznih drugih svetovnih gigantov. Zgodnje oblike so se začele pojavljati v obdobju merkantilizma, natančneje v obdobju med 16. in 18. stoletjem. V tem času je tržno gospodarstvo napredovalo do te mere, da je povezovalo manjša in večja mesta ter z manjšo produkcijo usmerjati in narekovati porabo. Pred tem časom je šlo za nepopolno menjalno gospodarstvo, kjer se je večinski del produkcije izgubil v domači porabi, v družinskem ali vaškem krogu in ni bil del širšega prometa na trgu. Da je sistem napredoval do te oblike, ki jo poznamo danes, je torej potreboval stoletja. Vmesno obdobje, ko se je začela pojavljati ekonomija kot veda, je bilo obdobje merkantilizma (Braudel, 2010, str. 8–15).

Nastanku merkantilizma sta botrovala dva vala dinamizacije ekonomskega življenja. Prvi val je bil na začetku 13. stoletja, in sicer s pojavom urbanizacije, drugi val pa lahko umestimo v začetek 16. stoletja in ga lahko povežemo z velikimi geografskimi odkritji, temu pa je sledilo naraščanje mednarodne trgovine. Merkantilistična doktrina je mednarodno trgovino videla kot sredstvo za pridobivanje zlata in srebra, s tem pa krepitev državne moči, saj se je v obdobju merkantilizma nacionalna moč merila v količini zlata, ki ga je država akumulirala. Prav zaradi tega razloga je to obdobje znano predvsem po protekcijonizmu. Kaj to pomeni? V obdobju merkantilizma so verjeli, da je svetovno bogastvo »fiksno«, kar je povzročilo kopičenje žlahtnih kovin. Evropske države so poizkušale maksimizirati izvoz surovin in omejiti uvoz s carinami, vse to z namenom akumulacije bogastva (Braudel, 2010, str. 8–15).

Namen magistrske naloge je čim podrobneje prikazati obdobje, v katerem se je razvil merkantilizem, kateri dejavniki so prispevali k razvoju doktrine, kdo so bili glavni nosilci doktrine, ali je merkantilizem prisoten tudi danes in če je, v kakšni obliki. Da bi bilo vse čim preglednejše, sem celotno vsebino razdelila na štiri poglavja.

V prvem poglavju obravnavam zgodovinske okoliščine nastanka merkantilizma in glavnih značilnosti merkantilistične doktrine. Vsebina je razdeljena na podpoglavje o **dinamizaciji ekonomskega življenja**, kjer je poudarek predvsem na tem, v katero obdobje lahko postavimo merkantilizem in katere spremembe so botrovale prehodu iz starega sistema fevdalizma v absolutizem in merkantilizem. Kot je v svojem delu govoril Braudel (2010), bom tudi jaz govorila o razliki med gospodarskim svetom in svetovnim gospodarstvom ter o tem, kako so se dogajala usrediščenja in razsrediščenja gospodarskih centrov po Evropi in nato pozneje v Združenih državah Amerike (v nadaljevanju ZDA). Temu sledi podpoglavje o **vzponu absolutizma**, kjer opisujem prehod iz fevdalizma v absolutizem in nato predstavim absolutizem v treh državah – Franciji, Angliji in Španiji. Sledi še podpoglavje o **glavnih značilnostih in ciljih merkantilistične doktrine**.

V drugem poglavju se dotaknem nacionalnih posebnosti evropskega merkantilizma v 17. in 18. stoletju ter glavnih avtorjev. Najprej predstavim angleški merkantilizem in njegova glavna predstavnika Muna in Pettyja. Sledi predstavitev francoskega merkantilizma,

katerega glavni predstavnik je bil Colbert. Kot zadnjega predstavim nemški merkantilizem avtorjev Hornicka in Sonnenfelsa, ki se imenuje katedralizem in se nekoliko razlikuje od angleške in francoske oblike.

Tretje poglavje je namenjeno kritični oceni merkantilizma s pozitivnimi in negativnimi vidiki te doktrine. V tem poglavju bom predstavila pomembnost človeškega kapitala, spodbujanje razvoja naravnih virov, vlogo vojn in pa predvsem pomembnosti bogastva.

V četrtem poglavju govorim o neomerkantilizmu oziroma o prisotnosti merkantilističnih politik v sodobnem času. Zanima me, s kakšnimi težavami se sooča svetovna politika in zato predstavljam merkantilistične prakse Japonske, Južne Koreje in še zlasti Kitajske. Slednja je v zadnjem času najočitnejša izvajalka tipičnih merkantilističnih ukrepov, s katerimi dosledno zasleduje svoje strateške nacionalne interese.

Vsa vsebina je predstavljena z namenom potrditve ali zavrnitve mojih dveh tez, ki se nanašata na to, ali so vsi merkantilisti verjeli, da je za maksimizacijo bogastva in moči ključna količina žlahtne kovine, ki jo premore država, in pa da je tudi v sodobnem svetu prisotna merkantilistična politika. Sklepne ugotovitve glede tega podajam v zaključku.

1 ZGODOVINSKE OKOLIŠČINE NASTANKA MERKANTILIZMA IN GLAVNE ZNAČILNOSTI MERKANTILISTIČNE DOKTRINE

1.1 Dinamizacija ekonomskega življenja

Pojav denarja je zelo star izum in se že zelo dolgo časa pojavlja kot sredstvo za pospeševanje menjave blaga in storitev. Tudi mesta so tu že od prazgodovine. Tako so denar in mesta že večstoletne strukture, ki vplivajo na vsakdanja življenja ljudi in so neka stalnica skozi zgodovino človeštva. Prilagajajo se času in potrebam ljudi. Tako bi lahko rekli, da sta denar in mesto gibalo ter obenem kazalec; povzročata spremembe in jih obenem kažeta. Denar in mesto pa sta tudi posledica sprememb in gibanj v času (Braudel, 2010, str. 12).

Katero obdobje torej lahko označimo kot tisti pravi merkantilizem? Katere značilnosti ga določajo? Točnega obdobja v zgodovini ni mogoče zlahka začrtati, saj navadno različni dejavniki prepletajo in preplavljajo celotno človeško življenje. Braudel (2010) je po mojem mnenju v svoji knjigi podal odlično primerjavo. Napisal je: »... velikanskega kraljestva navadnega, vsakdanjega, velikega manjkajočega v zgodovini, ni mogoče zlahka začrtati. Navadno preplavljajo celotno človeško življenje in se razlezajo po njem, tako kakor večerna senca zapolnjuje pokrajino. V senci, v manjku spomina in svetlobe, pa so ena območja manj in druga bolj osvetljena v primerjavi z drugimi. Treba je zarisati mejo med senco in svetlobo, med vsakdanjo navado in zavestno odločitvijo.«

Približno mejo za postavitev merkantilizma v čas, lahko postavimo v obdobje med 15. in 18. stoletjem. Da pa se je merkantilizem razvil, kot se je, so se spremembe v družbi pričele pojavljati že kar nekaj let prej. Prvi zametki se kažejo v času, ko se je pojavil porast prodaje na drobno. S tem se začne nekaj, kar imenujemo menjalno gospodarstvo in je razpeto med produkcijo in porabo. Obdobje med letoma 1400 in 1800 je bilo obdobje še vedno nepopolnega, menjalnega gospodarstva, ki se je z leti razvijal in postopoma prišel v sistem kapitalizma. Na začetku menjalnega gospodarstva proizvodnja in poraba še nista bili v popolnosti povezani, saj se je velikanski delež proizvodnje izgubljal v domači porabi in ni bil del prometa na trgu. Človek je bil »gonilna sila«. Potujoči obrtniki so hodili iz mesta v mesto in ponujali skromne storitve, kmetje so v bližnjih mestih prodajali jajca in perutnino v zameno za nekaj kovancev, s katerimi so plačali davek, krošnjariji pa so po mestnih ulicah in na podeželju prodajali majhne količine blaga. Vsi ti so bili del tržnega gospodarstva – eni bolj, drugi manj. Dejavnik tržnega gospodarstva je bil torej mali trgovec. Bodisi je prodajal, kar je izdelal sam in je bil obrtnik s svojo prodajalno bodisi je prodajal, kar so izdelali drugi in je bil torej na ravni trgovcev. Pričela se je tudi prodaja v trgovinicah, ki so bile za razliko od tržnic odprte ves čas. Prednost vseskozi odprte prodajalne je bila nepretrgana menjava, medtem ko so tržnice obratovale enkrat do dvakrat tedensko. Prodajalne so imele še eno prednost in to je možnost kupovanja in prodaje blaga na up. Višja oblika od prodajaln in tržnic so bili sejmi in borze. Sejmi so bili na splošno dostopni za male prodajalce in za srednje velike trgovce, upravljali pa so jih veliki trgovci, ki so dobili ime trgovci na debelo in se niso več ukvarjali s trgovanjem na drobno (Braudel, 2010, str. 13–15).

V 15. stoletju, po letu 1450, je gospodarstvo ponovno oživel. Ponovno prebujenje so izkoristila mesta, ki jim je bila naklonjena rast »industrijskih cen« v primerjavi s poljedelskimi cenami, ki so stagnirale oziroma se znižale. Glavni faktor za hitrejšo gospodarsko rast mest v primerjavi s podeželjem so bile ravno obrtne prodajalne in mestne tržnice. Ko se je trg malo bolj razvil, so glavno vlogo v trgovini prevzeli mednarodni sejmi – antwerpenski, berg-op-zoomski, frankfurtski, medinadelcampski, lyonski in cela vrsta tako imenovanih »besanconskih« sejmov, ki so se omejevali na promet z denarjem in s posojili (Braudel, 2010, str. 17–19).

S pojavom borz in mednarodnih sejmov se je pričela »bitka« za nadvlado v mednarodni trgovini, saj je tako kot danes tudi v obdobju prehoda iz fevdalne v nacionalno družbo veljalo, da kdor poseduje bogastvo, poseduje tudi moč. Zato so se v tekmo za nadvlado vključili vsi – od kralja in parlamenta do trgovcev.

Tako je politična moč (zasebna in korporativna) od 16. stoletja dalje slonela na konkurenčnosti na mednarodnem trgu in trgovskih poteh, kar je bilo še posebej pomembno v času mednarodnih konfliktov. Počasi je začelo naraščati tudi zavedanje, da je v interesu države vzpostavitev domače industrije za obdelovanje surovin v sekundarne produkte. S tem dodatni dobiček obdržijo doma, namesto da ga pošiljajo v sosednje države. Ob tem pa zaposlijo tudi več ljudi, kar pomeni več denarja v rokah ljudstva in posledično več profita za trgovce in proizvajalce. Države, kjer so se pričele razvijati manufakture, so lahko oskrbovale

tudi večjo vojsko in tako pridobile na vojaški premoči. Da pa profit zadržiš doma, moraš zaščititi domače trgovce in proizvajalce, kar pa lahko narediš s carinami in različnimi tarifami (Hansen, 2001, str. 62–63).

Z nastankom in razvojem mednarodne trgovine se je začela risati podoba današnjega sveta. Slika se je začela kazati po celotnem svetu – v vseh družbah in gospodarstvih. Svet je bil v znamenju neenakosti, ravno tako kot danes. Tudi danes imamo dobro preskrbljene države na eni strani in manj razvite na drugi. Vendar pa bogate in revne države niso vedno iste, kolesje se vrti in tako je v nekem obdobju na vrhuncu moči ena dežela in spet v drugem obdobju druga dežela. Svet kot celota pa ostaja enak. Strukturno je razdeljen na privilegirane in nepriviligirane. Čeprav sem do zdaj opisovala le evropski prostor, pa se je gospodarstvo razvijalo tudi drugje po svetu, kjer so si sočasna gospodarstva razdelila svoj prostor pod soncem. Če vzamemo za primer Rusijo, ki je bila vse do Petra Velikega sama svoj gospodarski svet, enako je veljalo za veliko turško cesarstvo, medtem pa je bilo cesarstvo Karla V. ali Filipa II. že od samega začetka vpeto v veliko mrežo starega in živahnega evropskega gospodarstva.

Izraza gospodarski svet in svetovno gospodarstvo se med seboj razlikujeta, meni Braudel (2010, str. 20–22), ki pravi, da je gospodarski svet pomembnejši od svetovnega gospodarstva. Z izrazom svetovno gospodarstvo opiše gospodarstvo na vsem svetu – »trg celotnega vesolja«. Z izrazom gospodarski svet pa opisuje gospodarstvo zgolj dela našega planeta, in sicer tedaj, ko ta oblikuje gospodarsko celoto. Tako recimo Sredozemlje v 16. stoletju označuje kot gospodarski svet (Braudel, 2010, str. 64–65).

Gospodarski svet opredeli tako (Braudel, 2010, str. 64-65):

1. Bil je na takem in takem zemljepisnem prostoru; imel je torej meje, ki so ga pojasnjevale in so se spreminjale, čeprav sorazmerno počasi. Nujno so bili zraven tudi prelomi, vsake toliko časa, vendar v dolgih presledkih. Denimo po velikih odkritjih na koncu 15. stoletja ali leta 1689, ko se je Rusija s Petrom Velikim odprla evropskemu gospodarstvu. Zamislimo si danes, da bi se gospodarstvu Kitajske in Sovjetske zveze zares v celoti dokončno odprli – meje zahodnega prostora, kakršne je danes, bi se podrle.
2. Gospodarski svet je imel vselej svoj tečaj, svoje težišče, in sicer vodilno mesto, nekdanjo mestno državico, danes prestolnico, se pravi gospodarsko glavno mesto (npr. v Združenih državah New York in ne Washington). Lahko sta bili tudi dve središči, npr. Rim in Aleksandrija v Avgustovem, Antonijeve in Kleopatrinem času, Benetke in Genova med vojno za Chioggio (1378–1381), London in Amsterdam v 18. stoletju pred dokončno odstranitvijo Nizozemske. Eno od obeh središč je bilo namreč na koncu vselej odstranjeno. Leta 1929 se je središče sveta obotavljaje se, vendar brez vsakega dvoma, preselilo iz Londona v New York.
3. Vsak gospodarski svet je bil razdeljen v zaporedne pasove. Imel je »srce«, se pravi območje okrog središča, npr. Združene province (ne pa vse Združene province),

ko je v 17. stoletju vladal svetu Amsterdam; Anglija (ne pa vsa Anglija), ko je po letu 1780 London dokončno zamenjal Amsterdam.

Carstvu Karla V. in Filipa II. sta bili vpeti v veliko mrežo starega in živahnega gospodarstva, zraslega iz Evrope. Pred letom 1492, pred Kolumbovim odkritjem Amerike, sta bili Evropa in Sredozemlje s tipalkami proti Daljnemu vzhodu poseben gospodarski svet s središčem v Benetkah. Z velikimi odkritji se je gospodarski svet razširil in si priključil še Atlantik ter njegove otoke, nabrežja in počasi notranjost nove celine Amerike. Obenem je namnožil še vezi z drugimi, deloma samostojnimi gospodarskimi svetovi – z Indijo in Kitajsko. Obenem se je pričelo prestavljati težišče iz Benetk na sever Evrope, v Antwerpen in nato v Amsterdam (Braudel, 2010, str. 69–74).

Na zemljevid in zgodovino sveta lahko tako zarišemo meje gospodarskih svetov v posameznem obdobju. Ker je razvoj gospodarstva potekal počasi, je jasno razvidno, kakšno je bilo življenje v posameznem obdobju. To je pomembno tudi zato, ker s tem lahko vidimo in pojasnimo delovanje kapitalizma in njegove širitve. Braudel (2010) razloži, da so bile značilnosti gospodarskih svetov, nekaj sem jih opisala tudi sama, matrica evropskega in pozneje svetovnega kapitalizma.

Če gledamo skozi zgodovino, vidimo, da vsakemu razsrediščenju sledi ponovno usrediščenje. Kot so bile Benetke nekaj časa center trgovinskih poti, se je center v drugem obdobju prestavil drugam in tako naprej do danes, ko je center v New Yorku (Braudel, 2010, str. 69–74).

Razsrediščenja in ponovna usrediščenja so redka in zato toliko pomembnejša. Če pogledamo središča v Evropi, se je središče okrog leta 1380 vzpostavilo v Benetkah, nato se je zgodil nenaden in velikanski skok in središče se je prestavilo najprej v Antwerpen, v sredini 16. stoletja pa nazaj v Sredozemlje, tokrat v Genovo. Konec 16. stoletja pa se je središče znova prestavilo na sever, tokrat v Amsterdam, kjer se je središče evropskega območja ustalilo za približno dve stoletji. Po tem relativno dolgem obdobju se je središče iz Amsterdama prestavilo v London (med 1780 in 1815). Leta 1929 pa se je središče prestavilo v New York, kjer je še danes (Braudel, 2010, str. 68–69).

Kdaj so se zgodili premiki središč? V evropskem svetu se je selitev sveta zgodila petkrat, vedno pa jo je spremljal določen boj. Po navadi so stara in zamajana središča ogrozili slabi gospodarski časi. Premike je bilo težko napovedati, saj v ozadju ni neke matematične pravilnosti. Krize, ki so prišle, so bile preizkušnja trdnosti središča. Močni so jo prebrodili, šibki pa so boj izgubili. To pomeni, da središče ni počilo ob vsakem udarcu, ravno obratno. Če pogledamo dolgo vladavino Amsterdama, lahko vidimo, da je preživel veliko močnih udarcev, prav tako tudi New York. Okrog 2010, ko je bila zadnja močnejša gospodarska kriza, se središče ni prestavilo na drug konec sveta, temveč je še vedno ostalo v ZDA. Središče obstane v času krize takrat, ko drugje po svetu utrpijo še več škode (Braudel, 2010, str. 68–69).

Braudel (2010) zapiše, da so bila usrediščenja in razsrediščenja ter ponovna usrediščenja povezana z daljšimi krizami gospodarstva na splošno. Torej je celotne vzvode za premike treba začeti iskati v krizah in za primer je podan zgled, ko je v drugi polovici 16. stoletja Sredozemlje vrnilo udarec Severu in središče se je iz Antwerpna preselilo Genova. Velike količine srebra iz ameriških rudnikov, ki so po španski vojni prihajale v Flandrijo, so se po letu 1568 preusmerile z Atlantika na notranje morje in tako je središče postala Genova. Sredozemlje, območje med Gibraltarjem in Levantskim morjem, je v tistem času doživelo neke vrste prebujenje, ki pa ni trajalo večno. Položaj se je poslabšal in genovski sejmi v Piacenezi, ki so bili pol stoletja najpomembnejše središče kliringa evropskih poslov, so izgubili glavno vlogo. Sredozemlje je tako spet postalo prostor drugega reda in tako je ostalo še dolgo (Braudel, 2010, str. 69–71).

Zaton Sredozemlja je ključno pri razjasnitvi vprašanja, kaj je glavni razlog za »oseko« oziroma zaton in prenos središča iz enega konca Evrope na drugi konec. Za zaton Sredozemlja je Richard T. Rappa v »The Journal of Economic History« leta 1975 našel odgovor. Dokazal je, da so sredozemski svet po letu 1570 nadlegovali, vznemirjali in plenili severni trgovci. To pomeni, da si severnjaki začetnega premoženja niso ustvarili s trgovanjem in s pustolovščinami po sedmih morjih, temveč s plenjenjem bogastva na notranjem morju in so si tako bogastvo prigrabili zlepa ali zgrda. Sredozemlje so preplavili s poceni izdelki, ki so posnemali izvrstne južnjaške tkanine. Sredozemska industrija je zaradi tega izgubila ves svoj ugled in posledično odjemalce. Po mnenju Rappa je bil vzrok za premoč v državni politiki Severa, ki je imela namen zavzeti mesto prejšnjih zmagovalcev, in sicer na silo. Drug razlog za premik iz Sredozemlja na atlantsko obalo je bil v trgovanju s kolonijami, kjer so bila pristanišča ob Atlantskem oceanu zaradi svoje bližine v prednosti pred mesti na Sredozemlju (Braudel, 2010, str. 69–70).

Zakaj se svet bori za prevzem središča? V središču se zberejo blišč, bogastvo in življenjska sreča. Tam so visoke mezde, cene, banke, najzlahtnejše dobrine, donosna industrija in kapitalistična agrikultura. V središče se steka in odteka promet na daljavo, tok žlahtnih kovin in vrednostni papirji. V središču je napoved gospodarske sodobnosti. Enako so opazili in se za to borili Benečani v 15. stoletju, v Amsterdamu v 17. stoletju in v Londonu v 18. stoletju. Enako se dogaja v New Yorku tudi danes. Središče je po navadi tudi center najsodobnejše tehnologije in znanosti. Središče je tudi dom »svoboščin«, ki niso docela mitske in docela resnične (Braudel, 2010, str. 72).

Če je življenje v središču polno bogastva in blišča, pa se življenjska raven za odtenek zniža v vmesnih ravneh, pri sosedah, tekmicah in posnemovalkah središča. Tam je bilo malo svobodnih kmetov, menjave, bančne in finančne ureditve so bile nepopolne in vodene največkrat od zunaj, industrija pa je bila razmeroma tradicionalna. Za primer lahko vzamemo Francijo v 18. stoletju. Čeprav je Francija še tako lepa, se ni mogla kosati z Anglijo, ki je v tistem času predstavljala središče. Kot se izrazi F. Braudel: »Rejeni John Bull je jedel meso in bil obut v šolne; Francoz Jacques Bonhomme je bil zanikrn, mršav, zgodaj postaran, jedel pa je kruh in racal v coklah« (Braudel, 2010).

Okoli leta 1650 je bilo središče v majhni Holandiji, v Amsterdamu. Vmesni pasovi so bili pasovi drugega reda. V ta pas so spadale države ob Baltiku, dežele ob Severnem morju, Anglija, Nemčija od Rena do Labe, Francija, Portugalska, Španija, Italija severno od Rima. Obrobje pa so sestavljale Škotska, Irska, Skandinavija, Evropa vzhodno od črte Hamburg–Benetke, Italija južno od Rima (Neapelj, Sicilija) in naposled onkraj Atlantika – evropeizirana Amerika. Če izvzamemo Kanado, je bil celotni Novi svet v znamenju suženjstva. Podobno je bilo obrobje srednje Evrope, vse do Poljske in še naprej. To je bilo območje tlačanstva, ki se je v 16. stoletju obnovilo, medtem ko je na zahodu Evrope skoraj izginilo (Braudel, 2010, str. 72–73).

V evropskem gospodarskem svetu so tako okrog leta 1650 sočasno živele in sobivale države od kapitalistične Holandije na vrhu, do podrejenih družb na dnu lestvice. Tukaj se vidi kapitalistična ureditev, kjer se kapitalizem hrani s tako stopenjsko razporeditvijo. Zunanji, »tlačanski« pasovi so redili vmesne in predvsem osrednje pasove. Kaj pa središče kot najvišja točka? Perspektiva je bila obojestranska. Središče je bilo odvisno od oskrbe z oboda, obod pa je bil odvisen od potreb iz središča. Prav Zahodna Evropa je prenesla v Novi svet suženjstvo antične vrste in na podlagi zahtev domačega gospodarstva vpeljala drugo tlačanstvo v Vzhodni Evropi (Braudel, 2010, str. 73–74).

Po opisu središča in njegove vloge v nadaljevanju pojasnim vlogo narodnih trgov in narodnih gospodarstev. Narodno gospodarstvo je politični prostor, ki ga je država zaradi lastnih potreb spremenila v povezan in poenoten gospodarski prostor, v katerem in s pomočjo katerega je lahko vodila dejavnosti v isti smeri. Tako središče je bilo na primer v Angliji v Londonu. London je bil gospodarsko in politično središče od 15. stoletja, ki se je hitro izoblikovalo in si oblikovalo enoten trg po okusu domačih velikih trgovcev. Anglija je poseben primer zaradi otoške lege, zaradi katere se je Angliji uspelo ločiti od drugih in preskočiti obdobje absolutizma, ki je zaviralno deloval na gospodarski razvoj držav. Podrobneje bom angleški primer opisala v poglavju o angleškem absolutizmu in merkantilizmu, kjer bom govorila o dejavnikih, ki so vplivali na njen hitrejši razvoj v primerjavi z drugimi evropskimi državami.

Za razliko od povezane Anglije pa je bilo v Franciji ravno obratno. V Franciji je bilo preveč ovir – gospodarska zaostalost, sorazmerna preobsežnost, preskromen dohodek »pro capite«, težavne notranje povezave in nepopolna usrediščenost. Ko pogledamo vse faktorje skupaj, lahko rečemo, da je bila preveč prostrana dežela, brez dobrih transportnih povezav, preveč raznolična in preveč neurejena. Edward Fox je v svoji knjigi dokazal, da je bila Francija razdeljena na dva dela. Ena Francija je bila ob morju, živahna, prožna, s polnimi jadrni gospodarskega zagona v 18. stoletju, vendar slabo povezana z notranjostjo. Druga Francija pa je bila celinska, konzervativna, vajena domačih obzorij, nezavedajoča se gospodarskih prednosti mednarodnega kapitalizma. Tako je bilo politično središče v celinski Franciji, gospodarsko središče države pa na jugu – v Lyonu. Spet je bila velika razklanost države vzrok za gospodarski zaostanek. Šele po letu 1709, po bankrotu Samuela Bernarda, je Pariz postal tudi gospodarsko središče Francije in je začel igrati svojo vlogo šele z reorganizacijo pariške borze leta 1724. V primerjavi s sosednjo Anglijo je razvoj prišel prepozno in čeprav

je »gospodarski motor v obdobju Ludvika XVI. zdivjal, ni mogel spodbuditi vsega francoskega prostora in si ga podrediti« (Braudel, 2010, str. 79–81).

S prihodom središča v London se je obrnil nov list evropske in svetovne gospodarske zgodovine, saj se je uveljavitev angleške prevlade poznala tudi pri političnem vodenju. Angleška prevlada je zaznamovala konec večstoletne ere gospodarstev pod vodstvom mestnih držav. Zaznamovala pa je tudi konec ere gospodarskih svetov, ki najbrž kljub veliki želji ne bi mogli obvladovati preostanka sveta (Braudel, 2010, str. 82).

Na celotno dinamiko in razvoj držav v Zahodni Evropi je močno vplivalo tudi obdobje absolutizma, na katerega nastanek je močno vplival razvoj mest in trgovine, zato bo to naslednja tema, ki se je bom dotaknila.

1.2 Vzpon absolutizma

Dolgoletna družbena in ekonomska kriza, ki je v 14. in 15. stoletju zajela Evropo, je pokazala na težave in omejitve fevdalnega produkcijskega načina v poznem srednjem veku. V odgovor na krizo je 16. stoletje Zahodni Evropi prineslo absolutizem. Nastanek centraliziranih monarhij v Franciji, Angliji in Španiji pomeni odločilen prehod iz razdrobljene srednjeveške družbene ureditve v bolj centralizirano družbeno ureditev. Absolutistične monarhije so vpeljale stalno armado, birokracijo, nacionalne davčne sisteme in zemetke enotnega trga, kar spominja na tipične kapitalistične značilnosti. To je bil čas konca tlačanstva, temeljne institucije prvotnega fevdalnega sistema. Konec tlačanstva pa še zdaleč ni pomenil tudi konca fevdalnih odnosov na podeželju. Spremembe, ki so se zgodile v oblikah fevdalnega izžemanja ob koncu srednjega veka, so vplivale na spremembo oblike držav, kar je naposled postal absolutizem. Absolutizem je obnovljen in revitaliziran aparat fevdalnega gospodarstva, izoblikovan z namenom vnovične vpeljave kmečke množice v njihov tradicionalni družbeni položaj. Ne glede na družbene koristi novega sistema so se obveznosti iz tlake spremenile v denarne dajatve. Na kratko, absolutistična država v resnici nikoli ni bila razsodnica med aristokracijo in buržoazijo, temveč je bila nov zaščitni oklep vse bolj ogrožene aristokracije. Seveda pa zgodovinskih sprememb vpletenih v nastanek absolutizma nikakor ne smemo podcenjevati. Ravno nasprotno, izjemno pomembno je razumevanje logike in pomena vseh sprememb, ki so se zgodile med prehodom iz fevdalizma v absolutizem (Anderson, 1992, str. 15–16).

Klasična definicija fevdalizem opisuje kot produkcijski način, kjer sta ekonomija in politika zlitii v organsko enotnost. Institucija tlačanstva kot mehanizem izžemanja presežka je na ravni vasi združila ekonomsko izkoriščanje in politično-pravno prisilo. Na eni strani zemljiški gospod kot lastnik zemlje in na drugi strani fevdalec, ki je bil svojemu gospodu dolžan služiti z mečem in mu biti vazalno pokoren. Ta ekonomska in politična oblika zatiranja se je s spremembo tlačanskih obveznosti v denarne dajatve močno razrahljala. Vse te spremembe v odnosu tlačan in zemljiški gospod so postavljala pod vprašaj razredno oblast fevdalnih gospodov. Posledica tega je bila premestitev politično-pravne države v

centraliziran in militariziran vrh oziroma tako imenovano absolutistično državo. Rezultat sprememb je bil nastanek okrepljenega aparata kraljeve oblasti, katerega temeljna funkcija je bila zatiranje prebivalstva na dnu družbene lestvice. Vladar pa ni imel oblasti le nad kmečkim prebivalstvom, temveč tudi nad ostalim plemstvom. Kot sistem se je absolutizem vzpostavil le tako, da je med vladajočim razredom ustvaril konflikte in ostre reze, kar je vladarju dalo absolutno moč. Poleg skrhanih odnosov so fevdalni gospodi izgubili pravico do ozemelj, saj so v ozadju sočasno potekali procesi ekonomske konsolidacije fevdalnih posesti. Tako je z opuščanjem prvotnega fevdalnega sistema in s celotnim procesom reorganizacije kraljeva oblast postajala absolutna, vse bolj pogojna pa je postajala pravica veleposestnikov, da so lastniki zemlje, na katero so vezani vazali. Končni učinek te nove razmestitve družbene moči plemstva je bil nastanek absolutističnega državnega aparata in pravnega reda. Nadzor nad tem aparatom je povečal učinkovitost aristokratske vladavine in kmete, ki po novem niso bili več tlačani, vpel v nove oblike odvisnosti in izkoriščanja (Anderson, 1992, str. 19–21).

Aristokracija pa se je hkrati morala prilagoditi še enemu nasprotniku takratne ureditve – merkantilni buržoaziji, ki se je pričela razvijati v srednjeveških mestih. Ravno razvijajoča se merkantilna buržoazija v mestih je bila vzrok, da plemstvu na podeželju ni uspelo zlomiti odpora podeželskega prebivalstva in jih prikovati na fevdalna posestva. Zakaj? Pomembne urbane industrijske veje – železarstvo, papirništvo, tekstilna industrija – so se začele razraščati ravno med fevdalno krizo. Ta ekonomska in družbena vitalnost je od daleč delovala kot neprestano vmešavanje v razredne boje na podeželju in onemogočila plemstvu agresivno reševanje teh spopadov (Anderson, 1992, str. 21–23).

V zahodnih evropskih državah je bil tako pri oblikovanju nove ureditve vedno prisoten strah vladajočih aristokratov pred kmečkimi upori in pa pritisk merkantilnega in manufakturnega kapitala. Posebno obliko absolutističnih držav na Zahodu je torej opredeljevala dvojna določenost, ki pa se je nato kondenzirala v enotnem pravnem sistemu. Vnovično odkritje rimskega prava je postalo eno veliko kulturno gibanje tistega časa in se ujelo s potrebami obeh družbenih razredov, ki sta z neenakim družbenim položajem bistveno sodelovali pri oblikovanju struktur novih zahodnoevropskih absolutističnih držav (Anderson, 1992, str. 27–29).

Ekonomsko gledano je bila vzpostavitev klasičnega civilnega prava blagodejna za razraščanje svobodnega kapitala v mestih in na deželi. Zakaj blagodejna? Razpoznavno znamenje rimskega prava je koncept absolutne in brezpogojne privatne lastnine, kar za klasični koncept kviritarne lastnine ne moremo reči. To pa je bil tudi razloga, da je koncept, ki je prevladoval v dobi fevdalizma (kviritarna lastnina) mrknil v temo zgodnjega srednjega veka (Anderson, 1992, str. 29).

Zato vpeljavo rimskega prava v Evropi predstavlja začetek širjenja kapitalističnih odnosov v mestih in na podeželju – spremembe so ustrezale življenjskim interesom trgovinske in manufakturne buržoazije.

Najbolj dramatično je vpeljava rimskega prava potekala v Nemčiji, kjer je prevladovalo tevtonsko običajnostno pravo. V procesu sprememb je v južnih in zahodnih nemških mestih v 15. in 16. stoletju rimsko pravo izpodrinilo lokalna sodišča, gonilo tega procesa pa so bili mestni pravdarji, ki so zahtevali jasen in profesionalen sodni sistem. Po spremembah na ravni sodišč se je v veliko širšem obsegu rimsko pravo pričelo širiti tudi med nemškim plemstvom. Politično je namreč oživitev rimskega prava ustrezala ustavnim potrebam reorganiziranih fevdalnih držav tega obdobja. Nobenega dvoma ni, da je vpeljevanje rimskega prava v tedanji Evropi primarno določala predvsem težnja tedanjih vladarjev, da bi še bolj centralizirali oblast (Anderson, 1992, str. 29–31).

Rimsko pravo je ustrezalo aristokraciji, ker je bilo v bistvu razdeljeno na dva dela. Prvi se je imenoval jus, drugi pa lex. Prvi je blagoslovil sodno brezpogojnost privatne lastnine, drugi pa je prakticiral absolutno naravo imperialne suverenosti. Če pogledamo ta dva dela, lahko vidimo, da sta v protislovju en z drugim. Ker je vladarju ustrezal drugi del, ki zagovarja absolutno naravo imperialne suverenosti, so se takratni vladarji sklicevali na ta del prava in z obnovo avtoritarnih prerogativov iz časa dominata, skoncentrirali aristokratsko razredno oblast v centraliziranem državnem aparatu. Družbeno gibanje, vpisano v strukture zahodnega absolutizma, je našlo pravni izraz v obnovi rimskega prava. Znamenita Ulpianova maksima – vladarjeva volja ima moč zakona (lat. quod principi placuit legis habet vicem) – je na vsem Zahodu postala ustavni ideal monarhij. Če ima vladarjeva volja moč zakona, potem je bilo jasno, da so kralji in vladarji sami po sebi zakon (lat. legibus solutus), kar z drugimi besedami pomeni imunost pred kakršno koli poprejšnjo zakonsko prisilo, s čimer so se izognili spoštovanju kakršnih koli tradicionalnih pravic in si tako podredili osebne svoboščine (Anderson, 1992, str. 24–31).

Tako je bilo širjenje privatne lastnine od spodaj uravnoteženo s centralizacijo in krepitvijo državne oblasti od zgoraj. Osnova za vladarjevo absolutno moč je bilo torej rimsko pravo, ki je bilo v tistem času najmočnejše razpoložljivo intelektualno orožje s katerim so lahko izpeljali centralizacijo. Postopek centralizacije pa je moral nekdo voditi in izvajati. Za to so skrbeli uradniki novih absolutističnih monarhij, ki so bili polprofesionalni birokrati, izvedeni v rimskem pravu. Ravno birokrati so v začetku najbolj goreče širili kraljevi centralizem in prav njihov vpliv je zaslužen, da se je v renesansi pravni sistem v Zahodni Evropi romaniziral (Anderson, 1992, str. 24–31).

Poleg birokratov absolutizem predstavljajo tudi davčni sistem, trgovina, diplomacija in vojska. Ker je znano, da je bila za uveljavitev moči večkrat uporabljena vojska, si pogledajmo njen nastanek. Splošno uveljavljeno mnenje je, da so profesionalne armade nastale z vojaško revolucijo v absolutizmu, torej v 17. stoletju z rekrutacijo. Vendar se to ne ujema popolnoma z značilnostmi buržoazne armade. Te armade niso poznale rekrutacij. Sestavljali so jih plačanci in ne državljani. Razlog za to se skriva v dejstvu, da plemstvo ni hotelo oboroževati svojih kmetov, saj je popolnoma nemogoče, da bi vse podložnike izurili v umetnosti boja, ne da bi hkrati odpravili njihovo podložnost (Anderson, 1992).

Zakaj je vojska tako pomembna tudi v ekonomskem smislu tistega časa? V obdobju fevdalizma je bila vojna morda najracionalnejši in najhitrejši način za višanje dohodkov vladajočega razreda. Kmetijska proizvodnja v srednjem veku še zdaleč ni stagnerala, prav tako pa je bilo opaziti vedno večjo rast trgovine. Vendar v primerjavi z nenadnimi in velikimi prihodki, ki so jih navrgla ozemeljska osvajanja, sta tako trgovina kot kmetijstvo rastli veliko prepočasi. Zato je popolnoma logično, da je družbena definicija v fevdalizmu lahko le militaristična, kar je bilo vidno tudi v absolutizmu. Rečemo lahko, da ima vojska povsem specifično ekonomsko racionalnost, kjer gre za poseben tip maksimizacije bogastva, ki pa ga nikakor ne moremo primerjati z vlogo, ki jo ima vojna v razvitih oblikah produkcijskega načina, ki je nasledil fevdalizem in mu gospoduje akumulacija kapitala (Anderson, 1992, str. 24–35).

V 16. stoletju je Machiavelli resnico plemstva opisal tako: »Vladar torej ne sme skrbeti za nič drugega, ne imeti druge misli in si ne izbrati za poklic drugega kot vojsko, njeno ureditev in disciplino, kajti samo to opravilo pritiče tistemu, ki ukazuje.« Ta opis izvira iz dejstva, da vojskovanje v tistem času ni bilo šport vladarjev, ampak njihova usoda, ki se jim je kazala kot nujnost njihovega stanu. Enako kot je veljalo v fevdalizmu, je veljalo tudi v absolutizmu, kjer je bila absolutistična država stroj namenjen vojskovanju. (Anderson, 1992, str. 35–39).

Naslednji značilnosti, ki predstavljata absolutizem, sta birokracija in davčni sistem. V renesansi so imele birokratske službe status lastnine, ki jo je bilo mogoče prodajati posameznikom. Tako se je fevdalni sistem integriral v absolutizem s kupovanjem položajev v državnem aparatu. Stroške so si hitro povrnili s pomočjo podkupovanj in privilegijev, ki so prišli skupaj s pozicijo. Takšen sistem uradniških služb je nastal v 16. stoletju, v 17. stoletju pa je postal glavni vir dohodkov absolutistične države, namnožil pa se je predvsem v Franciji, Italiji, Angliji, Španiji in na Nizozemskem, kjer so kupci teh služb upali, da bodo z njimi iztržili od 300- do 400-odstotni profit (Anderson, 1992, str. 35–39).

Prodaja uradniških služb pa ni bila edini vir dohodkov absolutistične države. Glavni prihodek so bili davki, ki so najprej in predvsem obdavčili revne. Ker je bilo z vsemi davki, ki so jih naprtili najrevnejšim, težko shajati z dneva v dan, je bilo to obdobje tudi obdobje številnih kmečkih uporov, kar ni čudno glede na to, da so preskrbovalci s hrano ter vojska pobrali vse, kar se jim je znašlo na poti. Zatem so prišli pobiralci davkov in prav tako zahtevali svoj del. Naposled pa so prišli še zemljiški gospodje, ki so od svojih podložnikov zahtevali denar za plačilo svojemu vladarju (Anderson, 1992, str. 35–39).

Sočasno z absolutizmom se je razvijal tudi merkantilizem, ki si je prizadeval ustvariti enoten domač trg. Za merkantilizem je značilno, da želi maksimizirati svojo moč v primerjavi z ostalimi državami, zato je sam sistem spodbujal izvoz dobrin, hkrati pa prepovedoval izvoz zlata ali denarja, saj so bili prepričani, da na svetu obstaja stalna količina trgovine in bogastva (Anderson, 1992, str. 35–41).

Kot omenjeno, so bile velik dejavnik v absolutizmu in merkantilizmu tudi vojne, ki so bile velik faktor za akumulacijo bogastva. Francoski notranji minister Colbert, ki je bil velik praktik merkantilizma je Ludvika XIV. poslal v zanj usodno invazijo na Holandijo z nasvetom: »Če si bo kralj podredil Združene province, potem bo trgovina postala trgovina med podložniki njegovega veličanstva.« To razumevanje ekonomije zelo jasno ponazarja socialno logiko absolutistične agresivnosti in merkantilistične grabežljivosti in je prežemalo 40 let vojaških konfliktov v Evropi. Nizozemsko trgovino, anglosaška ozemlja in mavrska posestva so dojemali kot objekt, ki si ga je mogoče prilastiti z vojaško silo in nato v njem uživati vse večne čase (Anderson, 1992, str. 38–39).

Skupna točka vseh absolutističnih držav se kaže v delovanju nove ekonomije v rokah starega sistema, ki se na vse načine bori za preživetje v novih razmerah. Vendar je kljub vsem naporom plemstva star sistem počasi propadal. Na Zahodu je bila buržoazija že dovolj močna, da je absolutizmu vtisnila pečat, kar je razlog za protislovja v zahodnoevropskem absolutizmu. Kje se vidijo protislovja? Čeprav je bil absolutizem aparat, ki naj bi ščitil interese in privilegije aristokracije, je to počel s sredstvi, s katerimi je bilo hkrati mogoče zaščititi tudi interese nastajajočih se merkantilističnih in manufakturnih razredov. Absolutistična država je centralizirala politično oblast in hkrati poizkušala poenotiti pravni sistem. To se je lepo videlo v Franciji, kjer je vlada odstranila številne ovire, ki so onemogočale razvoj trgovine, hkrati pa s carinami zaščitila domači trg pred tujo konkurenco. To pa seveda ne pomeni, da je bilo povsod tako. Povsem mogoče je bilo, da se v specifičnih konjunkturah politični, ekonomski in religiozni konflikti zlijejo v eksplozijo, usmerjeno proti absolutizmu in vladi. Obenem pa je vedno obstajala možnost kompatibilnosti med državo na eni strani ter merkantilnim in manufakturnim kapitalom na drugi strani. Bitke pa so se bile tudi med plemškimi razredi v mednarodnem tekmovanju, kjer je bila velikost blagovnega sektorja zaradi svoje vojaške in politične moči izredno pomembna. Zato je vsaka monarhija pod svojo zastavo želela akumulirati maksimalno bogastvo in razviti svojo trgovino. Bogastvo so maksimizirali s protekcionizmom in čezmorskimi osvajanji. Da je absolutistična država buržoaziji omogočila ustvarjanje profita, je pozitivno vplivalo na pobrane davke s strani države, kar pa je vodilo v navidezno ujemanje interesov med državo in buržoazijo (Anderson, 1992, str. 39–44).

Vendar pa vsa ta navidezna ujemanja interesov še zdaleč niso pomenila, da se je absolutizem odtrgal od svojih fevdalnih korenin. Absolutistična država je temeljila na primatu aristokracije, kar pomeni, da je bila njena zadnja resnica zemljiška posest. Množice so bile tako še vedno na milost in nemilost prepuščene plemstvu, zato je to oblast prepustilo v upravljanje monarhiji in dopustilo, da je buržoazija bogatela. V nobeni absolutistični državi se ni zgodilo, da bi vladal kateri koli drug sloj prebivalstva kot pa plemstvo. Tako lahko povzamem, da je absolutistična država v resnici fevdalna država, ki se je morala prilagoditi novim razmeram v prehodu v kapitalizem. Njen konec je prišel z buržoaznimi revolucijami in nastankom kapitalistične države. Ker pa je bil absolutizem v glavnih evropskih državah

prisoten v različnih oblikah, bom v nadaljevanju še posebej opisala absolutizem v Franciji, Veliki Britaniji in Španiji (Anderson, 1992, str. 39–44).

1.2.1 Absolutizem v Franciji

V Franciji je pravi absolutizem vrh dosegel v 17. stoletju, glavni arhitekti njegove administracije pa so bili Sally, Colbert in Richelieu. V procesu centralizacije moči v Franciji so jim največ težav povzročale velikost in razlike v državi. Plemstvo je imelo dedno zakupljene guvernerske položaje, hkrati pa so tlakovali zarote, kako spodnesti monarha. Lokalni parlament, v katerem so sedeli predstavniki podeželjskega plemstva in pravnikov, so bili še vedno trdnjava tradicionalizma. Trgovska buržoazija, ki se je širila po Parizu in drugih mestih, je imela v svojih rokah mestno oblast. Francoski absolutizem, ki je nastal v grand siecle, je bil oblikovan tako, da naj bi ustrezal kompleksu sil in ga obvladoval. V času vladavine Henrika IV. so kraljevo oblast preselili v Pariz, ki je postal center Francije in je tako ostal vse do danes. Ker je bila Francija znana po ljudskih vstajah, je morala vlada zagotoviti državljanski mir, kar so dosegli z državno pomočjo kmetom in trgovcem (Anderson, 1992, str. 90–100).

Tudi v Franciji so državno blagajno polnili s prodajo služb v državnem aparatu. V času Sullyjevega režima je prodaja služb pomenila le osem odstotkov dohodkov v državnem proračunu. Ker pa so se državni izdatki v naslednjih letih na račun raznih verskih nemirov in plemenitaškega frakcionaštva povišali, so birokratske in sodne službe postale predmet največjih trgovskih transakcij v dotedanji Evropi. Francija je s tem postala klasičen zgled prodaje služb – država se je na račun dohodkov izmišljevala vse več različnih sinekur in prebend. Tako je trgovina z birokratskimi službami predstavljala kar 38 odstotkov vseh kraljevih prihodkov (Anderson, 1992, str. 100).

Ko se je Francija zapletla v novo konjunkturo tridesetletne vojne zaradi svoje notranje in zunanje politike, so jo prisilili, da je začela najemati zelo neugodna posojila pri združenju pobiralcev davkov. Ravno ti prodajalci davkov pa so bili tisti, ki so si kupili položaje v zakladničnem oddelku državnega aparata. Ta začaran krog je le še povečal vso zmešnjavo in korupcijo v državi. Zaradi nenehnega ustvarjanja služb s strani države so se v administrativne službe ugnezdili ljudje izven aristokracije, zato se je tako v središču kot v provinci birokratska oblast razpršila (Anderson, 1992, str. 100–102).

To je bil razlog, da so Richelieu in njegovi nasledniki, ki so bili na bizaren način vtكاني v zgoraj opisani sistem, začeli graditi racionalen administrativni stroj, ki ga je kralj lahko nadzoroval in interveniral kjer koli v Franciji. Richelieu je tako za časa svojega delovanja po hitrem postopku zlomil verigo aristokratskih zarot, odpravil je najvišje srednjeveške vojaške časti, prepovedal je dvobojevanja, porušil številne plemiške gradove in tam, kjer lokalni odpor ni bil prehud, zlomil stanove. Njegov najpomembnejši dosežek pa je bil sistem intendantov – funkcionarjev z izjemno širokimi pooblastili. Zaradi neposrednega imenovanja s strani monarha njihove službe niso bile naprodaj, poleg tega pa jih je bilo

mogoče odpoklicati. Bili so rekrutirani iz vrst nižjega in srednjega plemstva. Kmalu so postali nova moč absolutistične države, s katero je monarh lahko segel v zadnji kotiček svojega kraljestva (Anderson, 1992, 100–102).

Struktura francoske monarhije je zaradi različnih birokratov, administratorjev in intendantov postala neverjetno zapletena in kompleksna. Ravno ta kompleksnost pa je omogočila počasno, a neizogibno unifikacijo plemiškega razreda, ki se je prilagodil novemu, centraliziranemu modelu in se sprijaznil z nadzorom, ki so ga nad njim izvajali intendant, obenem pa je zadržal svoje položaje v sistemu. Poleg tega je bil velik uspeh tudi integracija porajajoče se buržoazije. Nakup služb in položaja je bil namreč tako donosna naložba, da se je kapital nenehno odvrčal od trgovskih in manufakturnih podjetij k sklepanju tajnih in oderuških poslov z državo. Ravno takšna sodelovanja pa so bila vzrok, da je buržoazno bogastvo odtekalo iz proizvodnje oziroma produkcije. Vsak povprečen trgovec je začel sanjati o tem, da bi si pridobil svoj plemiški naziv in oprostitev davkov, čemur je posvetil vse svoje podjetniške cilje. Na tak način pa je državi posrečeno uspelo ustvariti buržoazijo, ki se je s privilegiji in izjemami želela čim bolj stopiti z aristokracijo. Na drugi strani pa je država še vedno podpirala kraljeve manufakture in državne trgovske družbe, kjer so se tisti, ki so to želeli, še vedno lahko udeleževali v obrti in trgovini. S tem je državi uspelo buržoazijo speljati na »stranski tir«, njen razvoj pa se je ustavil za nadaljnjih sto petdeset let, kar se je poznalo tudi v merkantilizmu, ki je v primerjavi s sosedami – Nizozemsko, Veliko Britanijo itd. – precej zaostajal (Anderson, 1992, str. 102–113).

Kljub prehodu v nov družbeni sistem je teža državnega aparata znova padla na ramena revežev. Reorganizirana fevdalna država je rasla na račun mestnih in podeželskih množic. Francija se je na Richelieujevo odločitev znašla v tridesetletni vojni, ki je izbruhnila zaradi nasprotij med protestanti in katoličani na področju Svetega rimskega cesarstva in se nato nadaljevala s priključitvijo drugih protestantskih držav, kot so Danska, Nizozemska in Švedska. Vojna se je končala leta 1648 s podpisom Vestfaltskega miru, s katerim je Francija razširila svoje meje od Rena do Meuse. Nova struktura francoskega absolutizma je doživela svoj krst v ognju evropskih vojn. Ravno zaradi vojne je bilo veliko lažje vpeljati intendaturo na ogroženih ali na novo zasedenih območjih. Poleg tega pa je bilo zaradi novih ozemelj in finančnih stroškov zaradi vojne nujno treba povečati prodajo služb, kar pa je bančnim združenjem prineslo bajne zaslužke. Spet so dejanski stroški vojne padli na ramena revežev, kar je posledično privedlo do številnih uporov, v katerih so se združili deli plemstva, mestna buržoazija in magistratura. Ti so izkoristili ljudski gnev za obračun z absolutistično državo. Skozi leta so se nato dogajali razni upori s strani aristokracije, ki se ni povsem sprijaznila z novo politiko, in s strani ljudstva, ki je trpelo visoke obdavčitve. Upore je izurjena birokratska elita zatrla in pripravila prostor za najbolj znanega francoskega absolutističnega vladarja Ludvika XIV. Novi vladar je sam začel upravljati državni aparat leta 1661. V trenutku, ko je en sam vladar pričel upravljati s celotno državo, se je pokazal potencial francoskega absolutizma. Provincialni stanovi se niso več mogli pogajati o davkih, parlamentu je bila odvzeta pravica do ugovaranja kraljevim ediktom, poveljniki guvernerji

in razne druge skupine na visokih položajih so bili pod skrbnim nadzorom, kralj pa je po končani gradnji Versaillesa vsemu višjemu plemstvu zapovedal, da se morajo preseliti v palačo, kjer so bili ves čas pod budnim očesom kralja (Anderson, 1992, str. 109–115).

Francoski absolutizem je svoj vrhunec doživel v zadnjih desetletjih 17. stoletja. Državna struktura in kultura, ki sta se razvila pod vladavino Sončnega kralja (Ludvik XIV.), sta postali zgled za večino evropskega plemstva. Francoski vladar pa je francoski absolutizem organizacijsko izpopolnil z jasnim namenom – njegov cilj so bila vojaška osvajanja. Colbertu, ki je bil kraljev izjemno sposoben superintendent, se je posrečilo stabilizirati fiskalne pritiske in pospešiti razvoj trgovine. Hkrati so pričeli uresničevati ambiciozen merkantilističen načrt, s katerim so v Franciji želeli pospešiti razvoj trgovine in manufaktur, v čezmorskih deželah pa kolonialistično ekspanzijo. Kako so pospešili razvoj? S kraljevimi subvencijami so ustanavljali nove industrijske veje, kot so steklarstvo, tekstilna industrija in železarstvo. Poleg tega so nastajale pooblaščen družbe za trgovino z vzhodno in zahodno Indijo, finančno so podprli ladjedelništvo in končno do konca vpeljali protekcionistično politiko - carine (Anderson, 1992, str. 117–120).

Francoski absolutizem je v Evropi slavo doživel za časa Ludvika XIV., vendar so ga kljub njegovi veličini evropske države ustavile v slabih dvajsetih letih. Ni se zlomil zaradi strateških in taktičnih napak Ludvika XIV., ampak zato, ker se je zaradi nastopa angleških revolucij leta 1640 in 1688 bistveno spremenilo politično ravnotežje sil v tedanji Evropi ter s tem položaj Francije v Evropi. Čeprav je bil tako kot angleški tudi francoski absolutizem v vzponu, ga je Anglija prehitela, saj se je tam začel gospodarski vzpon kapitalizma, hkrati pa je potekala konsolidacija angleške države. Tako so bili pravi zmagovalci vojne za prevlado londonski trgovci in bankirji, s katerimi je britanski imperij stopil v novo ero zgodovine (Anderson, 1992, str. 117–120).

1.2.2 Absolutizem v Angliji

V srednjem veku je bila angleška fevdalna monarhija precej trdnejša kot ta v Franciji. Prav zaradi te trdnosti se je angleški srednjeveški monarhiji z ambicioznimi in pustolovskimi vojaškimi pohodi posrečilo osvojiti številna francoska ozemlja. Vendar je angleška fevdalna monarhija kljub angleški prevladi in trdnosti proizvedla najšibkejši in najkrajši absolutizem v Evropi. Prehod Anglije iz srednjega veka v zgodnji novi vek se je časovno ujema z globoko in radikalno spremembo vseh temeljnih potez fevdalizma. Prehod pa ni pomenil popoln konec celotnemu sistemu – nekatere tradicionalne fevdalne institucije so ta prehod preživele (Anderson, 1992, str. 121–122).

Kako da Anglija ni imela takšnih problemov s svojimi plemiči kot Francija? Za tedanja evropska merila je bil angleški plemiški razred nenavadno majhen in enoten, saj v svojih vrstah ni vseboval veljakov, ki bi napol samostojno vladali na svojih posestvih. Razlog za to je v zgodnji administrativni centralizaciji normanskega fevdalizma, ki so jo omogočile začetne vojaške osvojitve in predvsem majhnost dežele. Mesta so bila že od samega začetka

pod kraljevo vladavino, tako da lastne politične avtonomije niso imela. Ravno ta začetna centralizacija je bila vzrok za trdnost angleške krone in velika prednost pred državami, kjer ni bilo enotne vladavine kot na primer v Franciji, Nemčiji ali Italiji (Anderson, 1992, str. 121–122).

Kaj pa je ločevalo angleški absolutizem od preostale Evrope? V obdobju absolutizma je angleškemu parlamentu uspelo omejiti kraljevo zakonodajno oblast, kar pomeni, da vladar ni mogel izdajati zakonov brez privolitve parlamenta (Anderson, 1992, str. 122–123).

Druga pomembna prednost angleškega fevdalizma je zlitje monarhije in plemstva, ki je vladalo na lokalni ravni sodstva in administracije. Medtem ko se je v celinskem sodstvu vzpostavila zelo jasna meja med gosposkimi in kraljevimi pristojnostmi, so se v Angliji ohranila predfevdalna ljudska sodišča, ki so bila odlična podlaga za poznejše zlitje obeh tipov pristojnosti (Anderson, 1992, str. 123–124).

Pravi absolutizem je v Angliji prevladoval v 16. in 17. stoletju, ko se je prej superiorni položaj Anglije močno spremenil. V svojem preteklem obdobju je bila Anglija zaradi svoje napredne narave fevdalne monarhije sposobna premagati katero koli tedanjo evropsko državo oziroma se ji upreti. V 16. stoletju pa je prišlo do preobrata. Francija in Španija, ki ju je Anglija v prejšnjem obdobju prekašala, sta nenadoma postali agresivni monarhiji in sta s svojima vojskama močno prekašali angleško. Obe državi sta precej večji, z večjim številom prebivalstva, kar pomeni, da sta v superiornem položaju, kar se tiče lastne vojske. Majhna in šibka vojska pa je v tistem času predstavljala veliko pomanjkljivost (Anderson, 1992, str. 125–126).

Čeprav so evropske države vedele, da je čas angleške prevlade minil, se angleški kralj Henrik VIII. in njegova generacija še vedno nista zavedala, da njihova beseda nima več takšne veljave, kot jo je imela nekoč. Nerazumevanje svojega položaja v mednarodnih vodah je Henrik VIII. pokazal, ko je poizkušal brez vsakršne strategije intervenirati v vojni med Habsburžani in Valoisi v severni Franciji. Takšne nesmiselne intervencije so imele za Anglijo visok davek. Stroške vojn so zato želeli pokriti s prodajo velikanskih površin obdelovalne zemlje, ki jo je država dobila ob razpustitvi samostanov. Ko je napočil mir in so se vojne končale, je bila velika večina zemljišč razprodanih, s čimer pa si je angleški absolutizem zapravil priložnost, da bi si ustvaril trdno ekonomsko bazo, neodvisno od parlamenta in v njem sprejetih davščin. Tako so nesmiselne vojne v obdobju Henrika VIII. bistveno spremenile razmerje sil v angleški družbi in ustvaril odlične pogoje za razvoj trgovine. To pa je seveda pomenilo, da fevdalizem kot sistem ne ustreza več družbeni naravi razreda, ki bi mu pravzaprav moral služiti. Ker na ravni nižjega plemstva ni bilo čutiti grožnje s strani nižjih družbenih razredov, ni bilo nobene potrebe po sklepanju paktov z monarhijo. Posledično Anglija ni potrebovala velike stalne armade, to pa je pomenilo, da država lahko zniža svojo davčno stopnjo. Tako je bila angleška davčna stopnja za tri četrtine nižja kot v Franciji, kar je blagodejno vplivalo na kmečko prebivalstvo. Zaradi vse večjega finančnega zagona na podeželju je ta stratifikacija nižjemu plemstvu in aristokraciji

omogočila, da sta opustila eno iz med klasičnih oblik fevdalnega izkoriščanja in jo zamenjala z bolj dobičkonosno – kmetje namreč niso več dedovali obveznosti obdelovanja posestev svojih gospodov. Po novem so zemljo dobili v najem. S tem sta ob masi kmetov nastala sloj relativno premožnih kulakov (bogati kmetje, ki so lastniki velikih kmetij) in večje število podeželskih mezdnih delavcev. To je pomenilo, da je bila nevarnost izbruha kmečkih uporov na podeželju zelo majhna, zato se je plemstvo počutilo varno, njihova država pa ni potrebovala velikega in močnega represivnega aparata, kot je bilo to potrebno v Franciji (Anderson, 1992, str. 126–130).

1.2.3 Absolutizem v Španiji

Španski absolutizem je svojo moč širil prek mehanizmov, ki jih je podedoval s strani fevdalizma, hkrati pa je k njegovi trdnosti bistveno pripomoglo naropano zlato iz kolonij. V primeru Španije ni bilo nikoli nobenega dvoma, da služi izključno aristokraciji in je hkrati sovražno razpoložena do buržoazije. Bogastvo, ki ji ga je prinesel nadzor nad ameriškimi rudniki, je zablokiral razvoj manufaktur in razcvet merkantilističnih podjetij v mejah njenega evropskega imperija. Celo v ciklusu medaristokratskih vojn, ki je trajal sto petdeset let in je pomenil predvsem spopad med različnimi aristokracijami, je španska država z vso silo pritisnila na najaktivnejše merkantilistične skupnosti v Evropi. Tako je španska moč uničila cvetoča mesta v polovici tedanje Nizozemske in severne Italije in s tem ustavila razcvet dveh gospodarsko najnaprednejših območij Evrope na prehodu v 16. stoletje (Anderson, 1992, str. 64–66).

Kljub navidezni moči države, ki je načelovala tako velikemu imperiju, pa je bila država močno razmajana. Skupaj jo je držala le monarhova oseba. Španski absolutizem, ki so se ga ostale evropske države tako bale, je bil v resnici šibek in omejen, saj je imel njegov notranji razvoj zelo jasno postavljene meje. Njegova šibkost je bila razdrobljenost in neenotnost. Konstrukcija monarhije Španije konec 15. stoletja se je začela z združitvijo dveh kraljestev – kastilskega in aragonskega kraljestva, zato je monarhija temeljila na dveh skrajno različnih delih (Anderson, 1992, str. 64–66).

Ekonomske disparitete, ki so nastale z združitvijo kastilskega in aragonskega kraljestva, lahko na prvi pogled opazimo v številu prebivalstva. V Kastiliji je živel od 5 do 7 milijonov ljudi, v vseh treh aragonskih pokrajinah pa samo milijon ljudi. Še očitnejše pa so bile politične razlike med kraljestvoma. V Aragoniji je obstajal najbolj sofisticiran in najbolj utečen politični sistem v celotni Evropi. Vse tri province – Katalonija, Valencija in Aragonija – so imele vsaka svoj lokalni parlament (špa. Cortes). Cortes je povsod ustanovil posebne institucije, ki so nadzorovale delovanje ekonomske administracije in sodnega sistema in ravno ta aragonski sofisticiran sistem je bil vzrok, da španski kroni ni uspelo združiti celotne Španije (Anderson, 1992, str. 66–73).

Zaradi ugodnejših razmer sta španska vladarja Ferdinand in Izabela svojo oblast pričela utrjevati v Kastiliji. V Aragoniji je bilo za vzpostavitev centralizacije preveč ovir, hkrati pa

je bila ekonomska fiskalizacija (vsaj kar zadeva dobiček) ne preveč perspektivna. V Kastiliji je živel petkrat ali šestkrat več ljudi, poleg tega pa se v njej niso razvili tisti institucionalni mehanizmi, ki bi družbeno bogastvo ščitili tako, kakor so ga v Aragoniji. Tako sta se reorganizacije lotila v Kastiliji. Izničila sta vojaške rede, njihova velika posestva in dobičke pa sta anektirala. Baronialne utrdbe so porušili, mejne gospode razlastili, zasebno vojsko pa prepovedali. Zlomili so avtonomijo mest in okrepili kraljevo sodstvo, poleg tega pa si je država prisvojila nadzor nad cerkvenimi beneficiji in s tem cerkveni aparat strgala iz rok papeža. Cortes so učinkovito ukrotili s tem, da niso več vabili plemstva in duhovščine (Anderson, 1992, str. 66–73).

Na podeželju so zagotovili privilegije kartelu proizvajalcev vojne, ki so ga nadzorovali južnjaški latifundisti, hkrati pa so z različnimi ukrepi oteževali pridelavo žit in s tem dosegli fiksne cene na drobno za pridelke žit. V mestih pa so z vzpostavitvijo cehov zožili prostor razvijajoči se buržoaziji (Anderson, 1992, str. 66–73).

Če so v Kastiliji celotno kraljestvo reorganizirali, je bilo v Aragoniji ravno nasprotno. V Aragoniji česa podobnega niso niti poizkušali. Vse kar je vladar lahko dosegel, je bil družbeni mir in restavracija stare srednjeveške ureditve. Tako se je pod Ferdinandovo vladavino utrdila ločena identiteta vzhodnega kraljestva. Leta 1481 so javno v celoti priznali katalonske svoboščine, s čimer so okrepili institucije, ki so se upirale kakršni koli monarhični centralizaciji (Anderson, 1992, str. 66–73).

Zaradi te neenotnosti je španski absolutizem nastajal drugače kot drugje po Evropi. Tako je bila pot španskega absolutizma načrtovana že na začetku, z zmagoslavjem nad kastilskimi mesti.

S prihodom novega kralja – Karla V. na prestol se je habsburško gospostvo občutno razširilo. Tako so del španske krone postale Nizozemska, Milan ter ameriški koloniji Mehika in Peru. Za upravljanje novih ozemelj so postavili konzule in podkralje. Izvajanje oblasti so poizkušali posodobiti z vzpostavitvijo ministrstev. Finančni svet, vojni svet in državni svet, ki je pozneje dobil nadzor nad vsem državnim aparatom, so vsi imeli nadregionalne kompetence. Ker pa so podkralji na račun lokalnih aristokracij na Siciliji v Valenciji in Neaplju izgubili svojo moč, je Španski kroni spodletelo poenotiti celoten iberski polotok, kar je naposled ustavilo proces centralizacije Španije (Anderson, 1992, str. 71).

V istem času je bila Španija vpletena v številne vojne; to je bila cena, ki jo je morala Španija plačati, če je hotela ohraniti svojo moč na celini. Tako so na jugu osvojili Italijo in si tako priključili najrazvitejšo urbano družbo v tedanji Evropi. Na severu pa so imeli več problemov. V Nemčiji jim kljub številnim poizkusom ni uspelo premagati reformacije, prav tako se je tudi Francija obranila pred španskimi napadi (Anderson, 1992, str. 73).

Vse te osvajalske pohode in vojne je bilo treba financirati, za kar je v veliki meri poskrbela Nizozemska, na katero je padel velik del bremena severnih vojn. Prav zaradi tega pa je Nizozemska postala vse bolj nezadovoljna s svojim položajem v kraljestvu, kar je bila

nekakšna priprava za vse nesreče, ki so pričakale španskega kralja Filipa II. Stroški so v času Karla V. skokovito narasli, kar je pomenilo, da se je temu primerno povečal tudi fiskalni in finančni pritisk – do abdikacije Karla V. leta 1556 so se njegovi dohodki potrojili, kljub temu pa je bil notranji primanjkljaj države tako velik, da je njegov naslednik (Filip II.) v naslednjem letu razglasil bankrot (Anderson, 1992, str. 73–75).

Filip II. je tako nasledil španski imperij, ki je bil močno administrativno razdeljen, zaradi česar gospodarsko ni mogel delovati. Pri življenju so ga ohranjale le finančne injekcije iz kolonij. Od leta 1560 dalje je zato ameriški imperij determiniral španski absolutizem. Velike količine zlata in srebra, ki so prihajale iz ameriških kolonij, so Španiji omogočile vzpostavitev absolutizma, česar brez teh žlahtnih kovin ne bi bilo mogoče (Anderson, 1992, str. 73–78).

Dotok plemenitih kovin je po eni strani zagotovil sredstva za pokritje vojnih stroškov, po drugi strani pa je povzročil visoko inflacijo, zaradi česar so se produkcijski stroški v tekstilni industriji, ki je razpolagala z zelo preprostimi sredstvi, povečala do tiste mere, da je špansko blago postalo predrago; tako na domačem kot na kolonialnem trgu. Sij ameriškega bogastva je tako prizadel agrarni in urbani sektor. Prav tisti imperij, ki je vojaškemu aparatu zagotavljal sredstva za vojaške podvige, je hkrati uničil oziroma močno zavrnil kastiljski produktivni potencial (Anderson, 1992, str. 73–78).

Ko je bil Madrid postavljen za glavno mesto Kastilije, je Španija prvič dobila stalno prestolnico, kar je pospešilo postopek centralizacije. Začel se je postopek birokratizacije, v katerem so uradniki vzpostavili birokratske vzvode oblasti in s tem postali več kot zgolj nasprotna utež državnemu svetu, ki so ga sestavljali predvsem vojaki. Slabost birokratizacije in unificiranja dinastičnih ozemelj pa je, da so se jo lotili brez repa in glave. Absolutistične reforme so začeli na Nizozemskem, kjer so doživeli popoln neuspeh. Doma, v sami Španiji absolutističnih reform niti niso poizkušali začeti (Anderson, 1992, str. 73–78).

Španski absolutizem je tako zaradi bogastva, ki je pritekal iz kolonij, pričel rasti prezgodaj, še preden je postavil in utrdil svoje temelje. Vse to pa je vodilo v njegov propad (Anderson, 1992, str. 86)..

1.3 Merkantilizem

»Merkantilizem je splošna ekonomska doktrina mednarodne menjave, ki se je uveljavila v času prehoda fevdalizma v zgodnje oblike industrijske družbe oziroma kapitalizma« (Kumar, 1999, str. 46).

Profesor ekonomske zgodovine Magnusson (2015) v svoji knjigi piše o tem, kako merkantilizem dojemajo zgodovinarji in ekonomisti. Pravi, da koncept merkantilizma opisuje obdobje med 17. in 18. stoletjem, kar je drugače, kot predstavljajo določeni drugi ekonomisti, ki merkantilizem postavljajo v obdobje med 16. in 18. stoletjem. Koncept

merkantilizma se je prvič pojavil v Mirabeauvovem tisku (angl. Mirabeau's Philosophie Rurale) leta 1763 kot sistem merkantilizma (fr. systeme mercantil). Tako z njegove strani kot tudi s strani mnogih drugih je koncept predstavljal ekonomski režim, z veliko vpletenostjo države, z jasnim namenom zaščite domačih trgovcev in obrtnikov. V Franciji je bilo to določeno z zakonodajno podlago s strani finančnega ministra Colberta, ki je ministroval v času kralja Louisa XIV. Seveda pa je bil glavni »ustanovitelj« merkantilizma Adam Smith. Po njegovi slavni definiciji, naj bi jedro merkantilizma, kot ga je poimenoval, neumno zamenjevalo bogastvo z denarjem (Magnusson, 2015, str. 217).

Čeprav je bil Adam Smith ta, ki je »poimenoval« merkantilizem, pa je njegova ideja nastala že prej. Že takratni merkantilistični pisci so predlagali koncept, ki ponazarja bistvo merkantilizma – država mora več izvažati kot uvozi, kar prinese neto izvoz. To je bilo obenem bistvo na široko diskutiranem konceptu, imenovanem teorija pozitivne tržne bilance (Magnusson, 2015, str. 217).

Schumpeter je v svojem delu Zgodovina ekonomske analize namesto merkantilisti uporabljal poimenovanje svetovalec administrator (angl. consultant administrator), to pa zato, ker ti, ki so objavljali razprave o trgovini, denarju in financah, niso bili le svetovalci in birokrati, temveč tudi trgovci, investitorji, izvajalci projektov in občasno akademiki. Bili so tako iz višjih razredov družbe kot tudi nižjih, našel pa si jih lahko po vsej Evropi. Schumpetrovo poimenovanje z lahkoto utemeljimo s tem, da po njegovem svetovalci administratorji niso bili pravi ekonomisti. Bili so praktični možje z namenom služiti državi oziroma posameznim interesnim skupinam. Njihov cilj je bilo reševanje družbenih problemov in iskanje najboljših rešitev. Za to so bili plačani s strani »gospodarjev«. Pod gospodarje pa spada država, privatne osebe z željo po oblasti, zaslužku ter razne organizacije (Magnusson, 2015, str. 219–220).

Čeprav je bil prisoten v večini evropskih držav pa ni bil prisoten v popolnoma enaki obliki. Nekonsistentnost merkantilističnih piscev lahko v določeni meri pojasnimo s pomanjkljivostjo analitičnih orodij in slabo komunikacijo med merkantilisti tistega časa zaradi slabih komunikacijskih zmožnosti (Magnusson, 2015, str. 217–219).

Navkljub razlikam med posameznimi narodi pa je merkantilizem opredeljevalo nekaj idej, ki so veljale v vseh deželah. Von Honrik, avstrijski odvetnik, je leta 1684 objavil manifest, v katerem je zapisal nekaj ključnih idej, ki so jih v večji ali manjši meri povzemali številni avtorji. Ideje so zapisane v poglavju 2.3., kjer pišem o nemškem merkantilizmu oziroma kameralizmu. (Bell, 1967, str. 92–93):

1.3.1 Glavne značilnosti merkantilizma

Merkantilizem označuje obdobje v ekonomski zgodovini, njegov glavni cilj pa je pospeševanje in maksimizacija zunanje trgovine, saj je zunanja trgovina edina produktivna panoga, s pomočjo katere država lahko realizira dobiček. Če se osredotočiš samo na notranjo

trgovino, ni mogoče realizirati dobička, ker kot kupec izgubiš to, kar kot prodajalec pridobiš. Tako je dobiček v tem primeru ničeln. V primeru izvoza pa je produktivna tudi manufaktura. Država naj zato pospešuje zunanjo trgovino in ustanavljanje tistih manufaktur, ki se ukvarjajo z izvozom (Norčič, 2000, str. 20–22).

Pri pospeševanju zunanje trgovine so pomembni tudi delavci, ki poleg zemlje predstavljajo najpomembnejši element v produkciji. Zato država teži k povečanju prebivalstva, da je na razpolago več ljudi, ki so sposobni proizvajati za izvoz. Velika ponudba delovne sile obenem tudi preprečuje drago delavno silo in s tem ohranja produkcijske stroške na nizki in konkurenčni ravni (Norčič, 2000, str. 20–23).

Prisotna je bila kontrola produkcije, s katero so zagotovili visoko kakovost dobrin. S tem so zagotovili popolno uniformnost blaga. Poleg predpisov pa je bila uvedena tudi inšpekcijska služba za kršitelje normativov ter kontrola potrošnje (Norčič, 2000, str. 20–23).

Veljalo je prepričanje, da če bo država sledila navodilom merkantilistov, se bodo zaloge zlata v državi povečale in država bo obogatela. Kontrola uspešnosti zunanje trgovine je potekala prek zunanjetrgovinske bilance, s katero so merkantilisti razumeli približno to, kar danes razumemo pod plačilno bilanco. Poleg blagovnih transakcij (izvoza in uvoza), pozna bilanca še naslednje postavke – uvoz in izvoz denarne kovine, nevidni izvoz in uvoz ter izvoz in uvoz kapitala. Pod nevidni uvoz in uvoz spadajo dohodki ali izdatki za pomorske prevoze, zavarovanja, enostranska denarna nakazila, potne stroške itd. Na koncu koncev naj država skrbi, da bodo vse te postavke v splošni trgovinski bilanci zagotavljale presežek izvoza nad uvozom (Norčič, 2000, str. 20–23).

Pri ocenjevanju praktične ekonomske politike in teorije merkantilističnega obdobja moramo izhajati iz značilnosti takratne dobe. To je bilo obdobje, v katerem si je kapitalističen način proizvodnje šele utiral svojo pot. V tem obdobju je bil trgovski profit najpogostejša oblika profita in po velikosti ni bil primerljiv s profitom, ki so ga ustvarile majhne obrtne delavnice. Dobički obrtnih delavnic so bile bolj mezde za opravljeno delo kot pa resnični profit (Norčič, 2000, str. 24).

Ravno zato je trgovina veljala za najpomembnejšo gospodarsko dejavnost, za dejavnost, ki je iz nacionalnega vidika najproduktivnejša in najpomembnejša. To pa je bil razlog, da so merkantilisti izvor bogastva iskali v cirkulaciji bogastva in ne v produkciji, ker se je zdelo, da država lahko obogati le na račun drugih držav (Norčič, 2000, str. 24).

Ideje merkantilizma pa so pogojevale še druge determinante. V tistem obdobju države niso razpolagale z zadostno količino denarja, sočasno pa so praktične izkušnje kazale, da prisotnost denarja pospešuje gospodarsko aktivnost. Vendar ni vsaka količina denarja dovolj velika. Ugotovili so, da je potrebna neka določena količina, če se naj opravijo vse transakcije. Trgovci so zato denar videli kot nekaj več kot samo menjalni pripomoček, saj so jim izkušnje pokazale, da večja količina denarja ugodno vpliva na stanja gospodarske aktivnosti. Povečana količina zaloge denarja poviša cene in omogoča realizacijo večjega

profita, sočasno se obrestna mera niža in s tem postavlja boljše pogoje za posojilojemalce, ki so bili v tistem času predvsem trgovci (Norčič, 2000, str. 25).

Čeprav z višjo količino denarja na trgu rastejo tudi nominalne mezde, trgovski profit ni ogrožen, saj mezde rastejo počasneje. Poleg tega na višino mezd pomembno vpliva število prebivalstva, ki se je v obdobju prvotne akumulacije osvobajalo produkcijskih sredstev in je sestavljalo rezervno armado, ki je preprečevala, da bi mezde preveč poskočile (Norčič, 2000, str. 24).

Iz odnosa do delovne sile tega obdobja izvira prvi pogoj poznejšemu razvoju. Minimalna mezda je bila postavljena in sprejeta na podlagi eksistenčnega minimuma, ki je bila sprejeta tudi s strani klasične politične ekonomije. Prav določitev eksistenčnega minimuma je omogočila razdelitev vrednosti delovne sile in tako zagotavljanje funkcionalnosti kapitalističnega načina produkcije in akumulacije kapitala. Rečemo lahko, da predstavlja merkantilistično razdobje nujno predpripravo industrijskemu sistemu kapitalistične produkcije (Norčič, 2000, str. 25–26).

Merkantilisti so bili v večini predstavniki kvantitetne teorije denarja, kar je videno v mnogih njihovih stališčih in idejah. Tako npr. Mun opazi, da velika količina denarja v deželi povzroči dvig cen. Po drugi strani pa premajhna količina denarja v državi povzroči nizke cene. Tako prevladuje strah pred izgubo zaklada, namesto da bi v teh spremembah cen videli avtomatično prilagajanje zaklada preko mednarodnega mehanizma cen (Norčič, 2000, str. 26).

Pri merkantilizmu gre za bistveno razliko med stališčem povečevanja narodnega bogastva in med stališči, ki so bila aktualna v srednjem veku, kjer je bil največji poudarek na naravnem gospodarjenju, trgovino pa so sprejemali kot nujno zlo (Norčič, 2000, str. 26).

Do sprememb, ki so vodile v merkantilizem, je prišlo na račun sprememb v pogojih gospodarjenja in pa sprememb političnega življenja, ki so se dogajale v Evropi. Kot je bilo omenjeno v poglavju o absolutizmu, sta se absolutizem in merkantilizem razvijala z roko v roki in tako pomembno vplivala na celoten razplet. V tem obdobju se je popolnoma spremenil pogled na produkcijo profita. Trgovina in posojanje na obresti sta bili čedalje manj pod pritiski prepovedi in sta postajali čedalje bolj vpeti v državni razvoj. Kot sem opisala v poglavju o absolutizmu, je vse težilo k ustvarjanju velikih nacionalnih držav in k procesu unifikacije. V procesu unifikacije je bilo treba premagati cerkveno usmerjenost k univerzalizmu, kar se je izrazilo v raznih oblikah reformacije. To preusmeritev je bilo lažje doseči kot pa prehod od partikularističnih srednjeveških interesov posameznih sestavnih delov dežele k enotni in močni organizaciji, ki bi predstavljala enotno gospodarsko območje, enoten trg in svobodno pretakanje blaga in produkcijskih faktorjev. Na tem področju so se spremembe dogajale precej počasi. Na primer Anglija je šele v 19. stoletju dosegla povezanost, o kateri so pisali pisci tega razdobja. Na kontinentu pa je za povezanost v pretežni meri poskrbela šele francoska revolucija in dogodki po njej (Norčič, 2000, str. 20).

V tistem času je veljalo, da država ne more postati bogata, če posameznikom dovoljuje svobode na ekonomskem področju, zato je potrebna kontrola in usmerjanje individualnih egoizmov in interesov. Veljalo je splošno sprejeto dejstvo, da je v zunanji trgovini doseženi dobiček ene države zagotovo izguba neke druge države (Norčič, 2000, str. 21).

Ta ozkost in sovražnost merkantilistične doktrine opozarja na trgovinske vojne, ki so jih vodile države. Trgovski kapital ima v tem obdobju poseben tretma. V njem se je najprej izoblikoval kapitalistični način pridobivanja dobička, obenem pa se je v njem videlo tisto moč, ki lahko naredi državo bogato – zunanja trgovina (Norčič, 2000, str. 21).

Če hoče država obogateti, mora stremeti za naslednjimi cilji (Norčič, 2000, str. 21):

1. Najpomembnejša oblika državnega bogastva in najbolj zaželena je zaloga dragocenih kovin, zlata in srebra; država naj povečuje to zalogo.
2. Če narod nima naravnih izvorov dragocenih kovin, si jih mora priskrbeti z zunanjo trgovino.
3. To lahko doseže tako, da skrbi za ugodno trgovinsko bilanco; skrbeti mora, da je zmeraj presežek izvoza nad uvozom.
4. Rasti moči države pomagajo kolonije – te so koristne zaradi izvoza končnih izdelkov in uvoza surovin, posebno zlata in srebra.
5. Kolonije naj bodo oskrbovalci matične države s surovinami, nikakor pa naj ne producirajo končnih izdelkov.
6. Kolonialna trgovina naj bo monopolizirana v matični državi.
7. Država naj stremi za tem, da ima veliko število prebivalstva. Velikost zaloge zlata in število prebivalstva determinira izhod v vojni.

S tem ko so se začeli pojavljati avtorji, ki so zapisali cilje in študije, h katerim mora stremeti država, da maksimizira svojo moč, se je pričela razvijati tudi ekonomska analiza. Tako so študije merkantilizma s strani zgodovinarjev pokazale, da se je v obdobju 1660 do 1776 močno povečala količina in kakovost ekonomske analize. Izboljšave na področju ekonomske analize so bile tako opazne, da je bilo to obdobje označeno kot prehodno obdobje, ki vsebuje izvore znanstvene ekonomije (Colander & Landreth, 1994, str. 41).

Najpomembnejši dosežki poznejših ekonomistov je bilo nekakšno priznanje možnosti analize gospodarstva. Nekateri merkantilisti so v gospodarstvu videli nekakšno mehansko vzorčnost in verjeli, da če razumeš njeno delovanje, potem razumeš in kontroliraš gospodarstvo. Temu je sledila tudi pravna zakonodaja. Če je bila modro sprejeta, potem bo to pozitivno vplivalo na celoten potek ekonomskih dogodkov, ekonomska analiza pa bo pokazala, kakšna oblika vladne intervencije je potrebna. Merkantilisti so prav tako prišli do ugotovitev, da vladno vmešavanje ne sme biti naključno in ne sme zapletati osnovnih gospodarskih resnic, kot sta ponudba in vprašanje. Poznejši merkantilisti so za svoje analize o stimulaciji ekonomskih aktivnosti pogosto uporabljali delavca in profit. Verjeli so, da ne moreš spremeniti človeške narave, posebno človekovih egoističnih nagnjenj. Lahko pa

človeka vzameš kot danega in okrog njega spleteš sklop zakonov ter institucij, ki bodo spodbudili človeka, da bo delal za dobro države (Colander & Landreth, 1994, str. 41–42).

Mnogi poznejši ekonomisti so se zavedali, da so njihovi predhodniki naredili številne napake pri razlagi pojmov. Za primer lahko vzamemo dejstvo, da so zgodnji merkantilisti trdili, da vsi narodi ne morejo imeti pozitivne tržne bilance, da nobena država ne more ohranjati pozitivne tržne bilance na dolgi rok, da je lahko trgovina obojestransko koristna za narode ter da bodo v prednosti države, ki se bodo specializirale in izvajale delitev dela. Mnogo poznejših merkantilistov je predlagalo tudi manjše vmešavanje s strani vlade (Colander & Landreth 1994, str. 41–42).

Kljub vsemu pa nihče od predklasičnih piscev ni predstavil integriranega pogleda na delovanje tržnega gospodarstva – kako so postavljene cene in kako se alocirajo redke surovine. Ta manjko so pozneje popravili Adam Smith in nadaljnji klasični ekonomisti (Colander & Landreth, 1994, str. 41–42).

Kaj je bila glavna razlika med merkantilisti in klasiki? Merkantilisti so verjeli, da obstaja osnovni konflikt med zasebnimi interesi in javnim dobrim. Zato se jim je zdelo nujno, da vlada pomaga usmeriti lastne interese v javno korist. Na drugi strani pa so klasični ekonomisti videli osnovno harmonijo v sistemu in verjeli, da javno dobro izvira naravno iz osebnega interesa posameznika (Colander & Landreth, 1994, str. 41–42).

1.3.2 Dve etapi razvoja merkantilizma

Merkantilizem tako kot vsak sistem v zgodovini, ni nastal čez noč – razvijal se je postopno. Tako lahko v razvoju merkantilizma vidimo dve etapi razvoja (Norčič, 2000, str. 22):

1. Sistem denarne bilance (ali bulionizem)

Prvi merkantilisti so smatrali, da je denar sam po sebi bogastvo. Bili so mnenja, da se samo s pomočjo restrikcij lahko poveča količina denarja in zlata. Restrikcije so se nanašale predvsem na prepoved uvoza luksuznih izdelkov, na prepoved izvoza zlata in na regulacijo ter kontrolo zunanje trgovine, kjer je bilo zahtevano, da ima vsaka transakcija s tujino za rezultat presežek zlata. Poleg tega je bilo predlagano tudi, da se ponovno uvede institut vladnega menjalca. Taka politika naj bi povzročila priliv zlata in porast državne moči, brez vladarjevega posega po prekovanju kovin za izboljšanje državne blaginje.

2. Sistem trgovinske bilance ali razvit merkantilizem

V poznejšem obdobju so pisci odstopili od tako stroge restriktivne politike in kontrole. Posebno Mun, ki je razvil svojo doktrino zunanjetrgovinske bilance. Čeprav je bogastvo še vedno identificirano z denarjem, se v novem pogledu vidi premik v pojmovanju, kako maksimizirati državno bogastvo. Mun je menil, da k temu vodi ugodna trgovinska bilanca s tujino in ne prepoved izvoza zlata v tujino. Tako se pojavi ideja, da mora država

več izvažati kot pa uvažati. To je po Munovem edini način, da država, ki nima lastnih rudnikov žlahtnih kovin, pride do zlata. Bogastvo se tako ne more povečati za razliko med kraljevimi dohodki in odhodki, temveč za razliko med uvozom in izvozom.

Mun ob enem razlikuje med posebno in splošno trgovinsko bilanco. Kaj to pomeni? To pomeni, da ima država lahko negativno bilanco s posamezno državo v primeru, da je državna bilanca kot celota pozitivna, kar pomeni, da primanjkljaj, ki ga je ustvarila z uvozom iz druge države, nadomesti z izvozom v drugo državo (Norčič, 2000, str. 22).

2 NACIONALNE POSEBNOSTI EVROPSKEGA MERKANTILIZMA V 17. IN 18. STOLETJU TER GLAVNI MERKANTILISTIČNI AVTORJI

Merkantilizem kot doktrina je bil najbolj razvit v Angliji, kjer je bila povezava med ekonomsko miselnostjo in gospodarstvom najmočnejša. Anglija je imela v tistem času kar nekaj avtorjev, ki so opisali merkantilizem in predlagali razne ukrepe, s katerimi bi država maksimizirala svoje bogastvo. Vendar pa ni bilo enako v vseh državah, kjer je trgovina rastla. Čeprav je trgovina na Nizozemskem cvetela še bolj kot v Angliji, v celotni državi ni bilo ekonomskega misleca, ki bi načrtoval korake za gospodarsko rast države. V študiji ekonomske misli na Nizozemskem v obdobju merkantilizma, ki je bila narejena več kot sto let nazaj, je avtor izpostavil in zaključil, da bolj kot ekonomija cveti, manj je napisanega o njej. Kar pa ne drži popolnoma. Španija ni uspela sproducirati omembe vrednih ekonomskih idej, čeprav je bila njena ekonomija v zatonu.. Na drugi strani pa imamo Francijo in Italijo, ki sta kljub svojim uspehom uspeli prispevati pomembne prispevke k razvoju ekonomske miselnosti tistega obdobja. V nadaljevanju bom opisala, v kakšni obliki je bil prisoten merkantilizem v nekaterih glavnih evropskih državah (Spiegel, 1991, str. 96–97).

2.1 Angleški merkantilizem

Nesmiselne vojne in izguba na mednarodnem pomenu na prehodu iz fevdalizma v absolutizem so močno vplivale na angleško plemstvo. Temu je posledično sledila demilitarizacija angleškega plemstva in pričetek razvoja trgovine. Angleško plemstvo je s tem veliko prej kot kjer koli na celini izgubilo tradicionalno vojaško funkcijo, ki jo je imelo v srednjem veku, kar pa je močno učinkovalo na razred veleposestnikov. Ker plemstvo ni imelo vloge v vojski, so se lahko prej kot kateri koli drug razred v Evropi začeli posvečati trgovanju. Prevlada volnarske ovčereje je v 15. stoletju to spremembo osnovne dejavnosti aristokracije še pospešila, hkrati pa je razvoj suknjarstva na podeželju odprlo trg, ki ga je s svojimi investicijami zasedlo nižje plemstvo. S tem se je začel ekonomski proces, v katerem so se fevdalne rente značilne za 14. in 15. stoletje spremenile v ekspanziven ruralni kapitalistični sektor 17. stoletja. London je postal središče, kjer sta se skoncentrirali trgovina in manufakturna proizvodnja. Agrarni in merkantilni kapitalizem sta se hitreje kot v Angliji

razvijala le še na Nizozemskem, pri čemer so se glavni sloji angleške aristokracije temu zelo uspešno prilagodili. Vsi ti dejavniki so Angliji pomagali, da je prva vstopila v fazo merkantilizma in tako prehitela ostale države, ki so ves svoj pomen videle v vojskovanju in ne v trgovini (Nettels, 1952, str. 105–106).

Merkantilizem je sistem, v katerem država stremi k samozadostnosti, še posebej, kar se tiče hrane, surovin in vojske. Ta cilj lahko dosežeš z učinkovitim nadzorom nad zunanjimi aktivnostmi in surovinami, od katerih je bil narod odvisen. Ko so merkantilisti govorili o odvisnosti, so bile vedno odvisne kolonije od matične države in nikoli obratno. Če se država ni mogla v popolnosti osvoboditi od trgovine z drugimi državami, je iskala možnosti, kako trgovati pod svojimi pogoji. Da bi takšne pogoje realizirali, so angleški merkantilisti sprejeli tri podrejene in sorodne politike. **Žitni zakoni** so spodbujali domače kmetijstvo in ciljali na samozadostnost, kar se tiče pridelave hrane. Druga politika se je navezovala na proizvodnjo, kjer je država z **zaščitnimi tarifami** pomagala in zaščitila domače gospodarstvo, da so lahko proizvedli zadostno količino osnovnih dobrin. Zadnji del ukrepov pa se je nanašal na **zakone o plovbi**, ki so bili namenjeni zagotavljanju, da se bo zunanja trgovina izvajala tako, da bo domači državi prinesla največji izkupiček (Nettels, 1952, str. 105–106).

Ker evropske države niso imele dovolj resursov za popolno neodvisnost, se niso mogle osvoboditi odvisnosti od tujih dobav. Gospodarska rast je tako še dvignila pomembnost zunanje trgovine, s tem pa so se povečale preference za trgovanje s kolonijami namesto tujih držav (Nettels, 1952, str. 105).

Odnos met matično državo in kolonijami pa ne vpliva pozitivno samo na matično državo. V tem odnosu se razvijajo tudi kolonije. V primeru Anglije, ki je trgovala s trinajstimi kolonijami, so vse kolonije v 150 letih doživele neverjeten napredek (Nettels, 1952, str. 106).

Pomembno vlogo v angleškem merkantilizmu imajo posamezne osebe, ki so s svojimi idejami močno vplivale na tedanjo trgovino in celotno državo, zato jih bom predstavila v nadaljevanju (Nettels, 1952, str. 106).

2.1.1 Thomas Mun

Thomas Mun (1571–1641) je bil angleški ekonomist in zgodnji merkantilist. Leta 1620 je bil izvoljen za direktorja Vzhodnoindijske družbe. Kot direktor je v zgodnjih dvajsetih letih 17. stoletja zagovarjal Vzhodnoindijsko družbo pred omejitvami, ki sta jih predstavila Milles in Malynes in so bile sprejete s strani angleškega parlamenta (The History of Economic Thought č).

Munova obramba trgovske družbe je bila objavljena leta 1621. Svoj zapis je v naslednjih letih še naprej razvil in ga leta 1628 predstavil pred parlamentom. Leta 1664 pa je Munov sin njegovo delo objavil pod imenom England's Treasure by Foreign Trade. Knjiga je

najpomembnejše delo 17. stoletja v katerem je merkantilistična doktrina uživala prevlado. (The History of Economic Thought č)

Knjiga je bila najbolj organski povzetek merkantilističnih idej takratnega časa in je bila zato imenovana tudi merkantilistični manifest. Tako Mun kot ostali merkantilisti so imeli nekaj naivnih idej in argumentov, to pa delno zaradi neustreznega načina izražanja in pa deloma zaradi dejstva, da ekonomija v takratnem času še ni bila tako razvita. Poleg tega pa so za opisovanje problemov in rešitev uporabljali empiričen pristop – vsaj do Pettiya se noben avtor ni ukvarjal s teoretično analizo (Perrotta, 2016).

V svojem zapisu je Mun govoril o več različnih temah – ceni začimb, razpoložljivosti ladij za vojskovanje in o stroških opremljanja flot za trgovanje. Njegov glavni poudarek pa je bil odgovor tistim, ki so Vzhodnoindijsko družbo krivili za pomanjkanje priliva kovancev v državo (Muchmore, 1970, 501–502).

Medtem ko je Mun argumentiral svoje komentarje, je večkrat omenil odnos med prilivom in odlivom kovancev in trgovinsko bilanco. Po njegovem mnenju so se razlogi za zmanjšan priliv denarja v državo skrivali v špekulacijah na trgih, v devalvaciji v Nemčiji in na Nizozemskem in pa v različni kakovosti angleških kovancev. Zapisal je, da cene rastejo in padajo v odvisnosti od ponudbe denarja na trgu, ta variabilnost v vrednosti denarja pa je postala posel za drugo skupino ljudi, ne za trgovce (Muchmore, 1970, str. 501–502).

Mun je trgovinsko bilanco videl kot celoto in ne kot posamezni sektor. Njegova ideja je bila, da mora državo zanimati, ali je celotni izvoz v tujino višji od uvoza, saj se s tem spodbuja pritek zlata. Zato je predlagal, naj si vlada prizadeva za ohranjanje ugodne trgovinske bilance s spodbujanjem izvoza in omejevanjem uvoza na različne načine (Muchmore, 1970, str. 501–502).

Mun je obžaloval kratkovidnost vlade in njenega omejevanja pri izvozu plemenitih kovin. To argumentira na način, da morajo trgovske družbe izvažati gotovino, da lahko opravljajo svoje trgovinske dejavnosti v tujini, kar bo na koncu domači državi prineslo več denarja. Trgovci potrebujejo denar za nakup blaga na tujih trgih, ki ga lahko obdelava in nato prodaja na druge trge oplemeniti za večkratno vrednost, kar ima pozitiven rezultat v neto prilivu angleške zakladnice. Denar rodi trgovino, trgovina pa oplemeniti denar (The History of Economic Thought č).

Tako Mun verjame, da bi bila najboljša vladna politika, da bi spodbujali devalvacijo in pomagali čarterskim podjetjem, ki delujejo kot uvozniki surovin in izvozniki vrednejših končnih dobrin in s tem pripomorejo k prilivu denarja v državo. Vendar pa je Mun dvomil, da je rast cen dobra politika (The History of Economic Thought č).

V nadaljevanju bom navedla nekaj konkretnih ukrepov, ki jih Mun (1664) omeni v svoji knjigi:

1. Mun pravi, da se lahko uvoz zmanjša na način, da se državljani vzdržijo pretirane porabe tujih izdelkov s področja prehrane in oblačil na račun hitre in pogoste menjave mode.
2. Pri izvozu ne bi smeli upoštevati samo domačega presežka, temveč tudi potrebe sosednjih držav. Na podlagi potreb sosednjih držav bi lahko prilagodili domačo proizvodnjo in proizvode prodali po čim višji ceni. V primeru, da visoke cene ne bi bilo mogoče doseči, lahko ceno spustijo do te mere, da še vedno pokrijejo proizvodne stroške.
3. Višjo vrednost izvoza lahko dosežejo tako, da transport izvajajo sami kot lastniki ladij. Na tak način ne dobijo dobička samo s strani prodanih dobrin, temveč tudi maržo trgovcev in dobiček s strani transporta.
4. Domači državi lahko pomaga tudi varčna in optimalna poraba domačega bogastva, ki se ga nato v obliki končnih izdelkov nato izvozi v sosednje države.
5. Ribolov v morju njegovega veličanstva Anglije, Škotske in Irske je državno naravno bogastvo in stane zgolj toliko, kolikor stane delovna sila. Z ribolovom se ukvarjajo Nizozemci, ki leto za letom črpajo dobiček iz angleškega morja.
6. Ceniti, spoštovati in spodbujati bi morali trgovino, ki se izvaja neposredno pri proizvajalcu v tujini, kot tudi trgovino, ki se izvaja izključno na domačem tržišču. Cena popra je na primer ugodnejša, če poper kupijo direktno v Indiji, kot pa če ga kupijo od nizozemskega trgovca.
7. Koristno za državo bi bilo, da se denar in dobrine izvažajo samo v obliki trgovine, kar bi tudi povečalo domače bogastvo.
8. Pomembno je tudi, da se domačih proizvodov ne obdavčuje preveč, saj bodo v nasprotnem primeru manj konkurenčni v sosednjih državah.
9. Najpomembnejše pa je, da si prizadevajo, da čim več stvari izdelajo in naredijo sami.

Mun je s svojimi prepričanji najbolj poosebljal pravi merkantilizem. Hvalil je industrijo in kritiziral ter obsojal brezdelnost in razkošje. Hvalil je podjetne Nizozemce in obžaloval brezdelnost svojih sodržavljanov, ki so večino svojega časa preživel v brezdelju. Zavedal se je, da je denar le sredstvo za doseganje ciljev in da ne bi služil svojemu namenu, če ne bi bilo na razpolago dovolj blaga in storitev (Rekhi).

2.1.2 William Petty

William Petty (1623–1687) je bil izumitelj, kartograf in najpomembnejše ekonomski pisec, ki je zagovarjal spremljanje in merjenje ekonomskih spremenljivk. Njegove ekonomske ideje niso bili neki splošni predlogi, temveč so bili rezultat praktičnih udejstvomanj na področju davkov, politike, denarja in merjenj.

Petty je bil prvi, ki se je argumentacije lotil z uporabo statistike in uporabe vrednosti v svojih raziskavah. Poizkusil je izmeriti populacijo, narodni prihodek, izvoz in uvoz ter kapital države. Prebivalstvo Londona je na primer ocenil na podlagi letnega števila pogrebov in to vrednost pomnožil s 30 – predpostavil je namreč, da letno umre en prebivalec od tridesetih. Njegove metode so bile tako zelo grobe, saj statistika in baza podatkov v tistem času ni bila

tako dobro razvita kot danes. Tako je Petty s svojimi domiselnimi idejami postavil temelje sodobnega razmišljanja v ekonomiji (Sušjan, 2006, str. 33).

Leta 1662 je objavil svoj prvi članek z naslovom »Treaties on Taxes and Contributions«. Namenjen je bil kot priročnik za dvig kraljevih prihodkov in je bil poln predlogov za davčno reformo, trgovinsko politiko in organizacijo kraljeve statistične agencije. V priročniku je pojasnil, kakšni davki in pristojbine so primerni za maksimizacijo družbenega bogastva. Njegov predlog je bil, da bi morala vsaka oseba v davčno blagajno prispevati glede na svoje premoženje in zaslužek. Na podlagi svoje raziskave je zaključil, da so navadni delovni ljudje premalo obdavčeni. Zaključil je, da če bi delavci delali malo več in jedli malo manj, bi si lahko privoščili plačilo davkov, ki bi bili potrebni da poplačajo svoj delež davčnega bremena. Tukaj se vidi, da je Petty velik poudarek dajal na številčno prebivalstvo, ki daje državi večjo gospodarsko in vojaško moč, obenem pa zniža stroške upravljanja države. Jasno mu je bilo, da državno bogastvo nista samo zlato in srebro, temveč tudi osebni prihodki državljanov. Na podlagi te predpostavke je prišel do načina, kako izračunati celotno angleško bogastvo (The History of Economic Thought c).

Kar se tiče višine davka, znesek ne sme biti tako visok, da bi škodoval nacionalni trgovini. Trdno je verjel, da dokler so prihodki vloženi v nacionalne izdelke, bodo davki koristni za vse. Verjel je v davke, ki so usmerjeni na potrošnjo, saj so spodbujali varčevanje. V primeru davkov, ki so se nanašali na mednarodno trgovino, je opozoril, da je treba biti selektiven in ne povzročati škode izvozu in uvozu (The History of Economic Thought c).

Petty je bil v svojih metodah velik inovator, saj se je ekonomskih in tudi ostalih problemov lotil na popolnoma nov način. Ravno zaradi tega in pa svojih idej o visoki populaciji in maksimizaciji državnega bogastva Pettyja uvrščamo med merkantiliste. Pettyja pa na račun njegovih teorij o vrednosti in razdelitvi uvrščamo tudi med klasike. Ker so njegove ideje vplivale na poznejši razvoj ekonomske teorije, bom na kratko opisala njegovo teorijo vrednosti. Na področju teorije vrednosti je Petty veljal za začetnika. Po njegovem je imela vsaka gospodarska menjava neka naravna pravila, ki cene vedno vrnejo na naravno raven. Pri obravnavanju rente je menil, da se mora presežek vrednosti žita nad produkcijskimi stroški zamenjati za količino srebra, ki je bila pridobljena z enako količino dela. To nas privede do dejstva, da je skupni imenovalec za primerjavo vrednosti porabljeno delo. Vendar to ni bil edini skupni imenovalec. V nekaj primerih Petty za določljivko vrednosti omenja tudi zemljo. Nekateri avtorji so njegovo teorijo vrednosti opredelili kot predhodnico teorije produkcijskih stroškov. V svojih delih je eden iz med prvih ločeval naravno in tržno ceno blaga, obenem pa je razlikoval tudi tri deleže v razdelitvi – rento, mezdo in obresti. Vsebinsko je v področje razdelitve vpeljal teorijo presežkov (angl. surplus-approach), ki je bil pozneje značilen za vso klasično in marksistično teorijo. Kaj je »surplus-approach«? Gre za zamisel, da se v produkciji ustvarja presežek, ki si ga lastniki proizvodnih procesov prisvojijo glede na relativno moč v družbi. Za Pettyja je bila primarna oblika presežka v ekonomiji renta, ki je enaka celotnemu proizvodu kmetijskega zemljišča, zmanjšana za stroške dela in semen. Nato je iz rente izpeljal tudi ceno zemlje – cena zelje je približno

dvajsetkrat višja od višine rente. Pri tem je uporabil koncept perspektive. Torej prihodnje oziroma pričakovane vrednosti rente opredeljujejo vrednost zemlje (Sušjan, 2006, str. 29–32).

Petty se je poleg zgoraj naštetega ukvarjal tudi z delitvijo dela. V ekonomsko teorijo je vpeljal koncept delitve dela, na katerega se je pozneje nanašal tudi Smith. Petty je opazil, da razdelitev delovnih nalog v proizvodnji povzroči številne pozitivne učinke, kot pa če je ena oseba udeležena v proizvodnji izdelka od začetka do konca. Iz tega koncepta izhaja tudi Smithov primer izdelave krojaških bucik v kovinarski industriji (Sušjan, 2006, str. 23).

2.2 Francoski merkantilizem

Francoski merkantilizem kaže veliko podobnih elementov kot angleški merkantilizem. Čeprav ne popolnoma enaka, sta bila koncepta v obeh državah v samih idejah dovolj podobna, da lahko rečemo, da sta se dopolnjevala (Bell, 1967, str. 79).

Francoski merkantilizem, ki je pogosto imenovan tudi Colbertizem (po francoskem ministru Colbertu), je bil precej manj agresiven kot angleški merkantilizem, ampak nič manj nacionalističen v svojem bistvu. Francoski merkantilizem je podpiral doktrino o zaželenosti posedovanja plemenitih kovin kot najboljše oblike bogastva. Da pa bi posedovali, kar se da veliko zlata, so veliko svojih sredstev namenili višanju svoje ponudbe in posledično izvoza.

Kadar so bili merkantilisti na udaru kritik, so bile kritike zelo podobne tistim v Angliji. Francoski kritiki so zanikali prevlado žlahtnih kovin in da njihov izvoz ne bi smel biti prepovedan. Ravno tako so vzpodbujali pozitivno trgovinsko bilanco. Proti koncu obdobja merkantilizma, so omejevalni ukrepi postali nepriljubljeni, zato so bili končno tudi opuščeni (Bell, 1967, str. 67).

Tako kot Anglija je bila tudi Francija obala atlantskega oceana in posledično na »bregovih potoka«, ki je v obliki žlahtnih kovin pritekal iz novega sveta. Veliki priliv kovin med leti 1500 in 1700 je povzročil močno povišanje cen. Okrog 16. stoletja je bila inflacija okrog 1,5 % na leto, kar se danes ne zdi veliko, v tistem obdobju pa je bila to ogromna številka. V Evropo je žlahtne kovine iz Peruja, Mehike in preostalih španskih kolonij pripeljala Španija, kar je dvignilo španske cene, nato pa se je zlato zaradi plačilnobilančnega primanjkljaja Španije razširilo po Zahodni Evropi. To je povečalo denarno ponudbo tudi drugje po Evropi, čemur je sledil dvig cen po številnih evropskih državah (Bell, 1967, str. 79–80).

Kako pa je izgledal colbertizem v Franciji? Ekonomija v Franciji je v obdobju merkantilizma trpela. Nenehne težave zaradi pretiranih pravil in omejitev so močno zatirale gospodarski napredek in razcvet. Finančni minister Colbert, ki je deloval v času vladavine kralja Ludvika XIV., je ustvaril pogoje, ki so dušili nacionalno gospodarstvo in kulturo. Minister je tako odločal o vsem, kar se bo proizvajalo, kaj se bo proizvajalo in na kakšen način. To Colberta prikaže kot vzrok tristoletnega nazadovanja francoskega gospodarstva (Bell, 1967, str. 82).

Zakaj se je Colbert odločil za tako striktno obliko protekcionalizma? Colbert je tekmoval z nizozemsko trgovino in poizkušal osvojiti zunanje trge za francoski izvoz. Vodil je »srebrno vojno«, katere cilj je bil prestreči čim večje količine plemenitih kovin, ki so v Evropo prišle iz Amerike. Prepričan je bil, da bi tako bogastvo preplavilo Francijo in tako okrepilo kraljevo veličino. Njegova politika trgovinske bilance je bila produkt najosnovnejše oblike merkantilizma. Cilj colbertizma ni bil gospodarski razvoj kot tak, temveč le instrument za dosego kraljeve slave, ki je temeljila na njegovi moči in bogastvu. Tako je v Colbertovih očeh poseben položaj francoskega gospodarstva upravičil vse protekcionalistične ukrepe (Bell, 1967, str. 82–83).

Okoli leta 1670, po številnih civilnih vojnah in kmečkih vstajah, je bil edini način za ponovni zagon države industrializacija, ki je bila vsa ta leta močno zapostavljena. Tukaj je treba poudariti, da je močno primanjkovalo kapitala, ki je bil v preteklosti, namesto za razvoj gospodarstva, namenjen financiranju monarha. Posledično so bile inovacije redki pojav, kar pa je močno vplivalo na ponovni zagon gospodarstva (Bell, 1967, str. 82–83).

Kaj so bili torej glavni ukrepi, ki jih je uvedel Colbert? Prvi ukrep je bil postopno zmanjšanje obremenitve notranjih dajatev in cestnin na prometnih poteh. To je bil cilj, ki je bil le delno dosežen. Drugi ukrep je bila nujna reorganizacija francoske industrije, ki naj bi olajšala osvajanje novih trgov. Kot že omenjeno, je bil Colbert prepričan, da bo kakovost prinesla rezultate in da bo se bo trgovska bitka dogajala na trgu luksuznih izdelkov. Colbert je kakovost izdelkov želel dvigniti z uvedbo zelo strogih proizvodnih standardov, katere so morali »proizvajalci« striktno upoštevati. Takšni predpisi niso bili nič novega, vendar pa so v primeru francoskega colbertizma nadvladovala pravila, postavljena s strani cehov. Upoštevanje strogih zahtev je bilo preverjano z inšpekcijami, ki so v primeru neupoštevanja postavljenih kriterijev, izstavili kazen. Največja regulacija se je izvajala v tekstilni industriji, ki je bila največja državna panoga. Tu je država določila kakovost surovin, število niti in razne druge specifikacije za natančno izdelan končni izdelek. Vsi izdelki (v tem primeru tkanine) so morali biti predhodno certificirani pri uradu za blagovne znamke, kjer so za potrditev skladnosti prejeli žig. Inovativnost in razvoj sta se spodbujala le prek zaposlovanja visoko kvalificiranih tujih delavcev, ki so jih plačevali s pomočjo kraljevih premij in subvencij. Proizvajalci, ki so zaposlili visoko kvalificirane tuje delavce, so bili deležni kraljevih privilegijev, kot so ekskluzivne tržne pravice in z nazivom »priviligirana kraljevska proizvodnja«. Privilegiji so veljali določen čas z namenom pridobitve moči, preden pride na trg preostala konkurenca (Bell, 1967, str. 82).

S podelitvijo privilegijev se je Colbertu uspelo izogniti industrijskemu korporativizmu in v francosko industrijo vnesti inovacije in konkurenco (Minard, 2008). Glede na to, da je bil colbertizem poimenovan po glavnem francoskem merkantilistu, ki je bil v glavnem zaslužen za celoten razvoj sistema, v tem poglavju ne bom opisala nobenega drugega avtorja.

2.3 Nemški merkantilizem ali kameralizem

V Avstriji in Nemčiji je bila oblika merkantilizma poznana pod imenom kameralizem. Poimenovanje se dotika celotnega političnega in ekonomskega sistema absolutistične monarhije takratnega časa. Od kod izhaja poimenovanje? Poimenovanje izhaja iz srednjega veka, ko je bilo državno bogastvo shranjeno v kamrah (izvor besede iz latinščine). Tako so besedo kamra povezovali s kraljevim bogastvom in naposled s celotnim sistemom. Vladne politike, davčni in regulativni zakoni, ukrepi, ki so se dotikali proizvodnje, prodaje in distribucije izdelkov ter generalne gospodarske politike, so bili vsi inkorporirani v širok razpon kameralizma (Bell, 1967, str. 87).

Veliko ukrepov je bilo bolj kot ne za samoobrambo domačega gospodarstva, kljub vsemu pa so bili vsi ukrepi usmerjeni v isto smer kot merkantilizem – v večanje državne moči. Državljeni so bili izobraženi kot državni uslužbenci, od njih pa se je pričakovalo, da skupnosti prispevajo skozi plačevanje davkov (Bell, 1967, str. 87).

Kaj je ozadje kameralizma? V Avstriji in Nemčiji je temeljil na posebnih državnih teorijah. Obdobje po reformaciji je bilo polno jalovih teoloških sporov. Tridesetletna vojna je močno vplivala na državno gospodarstvo, politiko in tudi kulturo. Na vseh področjih je bilo vidno močno nazadovanje. V tem trenutku se je pojavil politični filozof Pufendorf (1632–1694) in s svojimi zamislimi postal predstavnik modernega razsvetljenstva v Nemčiji. Razvil je koncept naravnega prava, ki ga je umestil v takratno politično filozofijo. Verjel je, da je civilna družba nastala na prostovoljni osnovi. Družba kot celota je izbrala svojega vodjo, vladarja, zato kraljevina ni popolnoma absolutistična; absolutistična je v tem, da ni nobene višje veje oblasti od kralja. Pufendorf je v svoji teoriji združil absolutizem in močan državni duh po osebni svobodi in tako je nastala posebna oblika absolutizma, kjer je državi dovoljena prevlada suverenosti, hkrati pa ji je prepovedan popoln nadzor nad življenjem in dejavnostmi državljanov (Bell, 1967, str. 88).

Teorija naravnega prava je pomenila, da je bila individualna svoboda izražena z združitvijo posameznih mnenj v en družbeni dogovor. Na drugi strani pa je bil vladar, kateremu so bile dodeljene neodtujljive pravice in položaj. Ta koncept je predstavljal teoretično podlago za vladarja. Koncept je upravičil konec moči obrtnih cehov, ki so stali med vladarjem in državljeni. Upravičil je tudi posege države v življenje ljudi in zagotovil kameralizem, ki je poizkušal sistematizirati vse večje število nalog in odgovornosti države (Bell, 1967, str. 88).

Če povzamem, kameralizem kot tak ni bil teorija oziroma praksa gospodarstva in ekonomije, temveč politike. Čeprav je bil v prvi meri politični koncept, sta gospodarstvo in ekonomija kot taka močno vplivala na samo delovanje sistema. Tako kot absolutizem, je tudi kameralizem prinesel številne ukrepe za zaščito domačega gospodarstva – prepoved uvoza določenega blaga in izvoza surovin, visoke uvozne dajatve in nadzor kakovosti. Verjeli so, da se v večanju produktivnosti vsakega posameznika skriva način povečanja državne blaginje.

Kaj je bil torej glavni pomen kameralizma? Glavni pomen kameralizma je bila pomoč kvazi absolutistični državi po številnih vojnah in pa vzpostavitev samooskrbe, ki bi bila koristna tako za ljudi kot za državo. Ta koncept je bil značilnost tega obdobja in je bolj ali manj ostal aktualen vse do danes (Bell, 1967, str. 88–89).

Kdo pa so bili glavni avtorji nemškega merkantilizma? Vodilni kameralistični pisci tedanjega časa so bili razdeljeni v dve skupini, vsaka je predstavljala svoje obdobje v času. Prva skupina avtorjev spada v začetno obdobje kameralizma. Za njih je značilno, da so poudarjali politične aspekte in možnosti države, ki so močno mejile na absolutizem. V prvo skupino spadajo avtorji, kot so na primer Seckendorff, Becher in Hornick. Druga skupina kameralistov pa se je bolj ukvarjala s sistematizacijo številnih državnih funkcij in z njeno utemeljitvijo. V to skupino pa spadajo von Justi, Darjes in von Sonnenfels. Čeprav so avtorji spadali v eno skupino, so se med sabo popolnoma razlikovali. V nadaljevanju bom predstavila dva predstavnika, po enega iz vsake skupine. Iz prve bom predstavila Hornicka, iz druge pa Sonnenfelsa (Bell, 1967, str. 89).

2.3.1 Philip Wilhelm von Hornick

Philip Wilhelm von Hornick (1638–1712) je bil izmed vseh najbolj goreč kameralist. Živel je v času vojne 1680–1684, v kateri so bile Nemčija in Avstrija v konfliktu s Francijo in Turčijo. Ravno ta konflikt je vplival na Hornickov politični pogled. V letu 1684 je objavil knjigo z naslovom Avstrija čez vse, če le želi (nem. Osterreich über Alles, Wann es nur will). V knjigi je formuliral politiko, ki bi Avstriji povrnila ugled in mesto nad ostalimi evropskimi državami, ter način, kako bi postala samozadostna. V knjigi se je odločil dokazati, da ima prav Avstrija vse resurse, da postane neodvisna od drugih (Bell, 1967, str. 90–91).

Za razliko od mnogih merkantilistov takratnega obdobja Hornick ni naredil napake in enačil posedovanje denarja z bogastvom. V knjigi napiše, da moč in odličnost dežele kaže njen presežek zlata in srebra. Dežela, polna zlata in srebra, je zagotovo bogata dežela. Ampak zlato in srebro ne moreta nahraniti in obleči populacije. Zato je država, ki lahko nahrani svoje ljudstvo, ne premore pa zlata in srebra, precej bolj neodvisna. Žlahtne kovine pa predstavljajo veliko vlogo v mednarodni trgovini, zato predstavljajo zelo pomembno vlogo, čeprav ne nahranijo ljudstva (Bell, 1967, str. 92).

Hornickov najpomembnejši prispevek je Devet glavnih pravil javnega gospodarstva (angl. Nine chief rules of public economy), ki ga postavijo v položaj enega izmed prvih kameralistov. Njegovih devet pravil je predstavljalo osnovno gradivo za ostale mislece v tistem času, močno pa so vplivala tudi na avstrijsko trgovinsko politiko (Bell, 1967, str. 92–93).

Hornickova pravila (Bell, 1967, str. 92–93):

1. Treba je podrobno raziskati možnosti poljedelstva v državi. Do potankosti je treba proučiti, katere rastline lahko rastejo in katere ne. Poleg tega je treba temeljito proučiti, če se na domačem ozemlju nahajata zlato in srebro.
2. Vsi proizvodi, pridelani v državi, ki ne morejo biti uporabljeni v njihovi primarni obliki, morajo biti predelani v domačih manufakturah.
3. Z namenom vzpostavitve prvih dveh točk bi morali veliko pozornosti nameniti domačemu ljudstvu. Populacija bi morala biti tako velika, kot jo država lahko suportira – treba je preprečiti brezposelnost ljudstva in obenem spodbujati plačljivo zaposlitev.
4. Zlata in srebra ne bi smeli izvažati. Prav tako bi morali zagotoviti, da sta zlato in srebro ves čas v obtoku – brez kopičenja.
5. Če se le da, bi se morala potrošnja omejiti na domačo ponudbo.
6. Če je uvoz tujih dobrin nujno potreben, bi jih morali zamenjati za domače izdelke in ne plačati z zlatom ali srebrom.
7. Če je uvoz tujih dobrin nujno potreben, bi morali surovine uvoziti v primarnem stanju in jih nato v domačih manufakturah preoblikovati v zelene izdelke.
8. Treba se je potruditi, da se presežek blaga proda tujcem v zameno za zlato ali srebro.
9. Prepovedati bi morali vsak uvoz dobrin v primeru, da je zadostna ponudba enakega ali podobnega blaga že v domači državi.

Hornicku se je zdelo, da so zgornja pravila razumna in precej očitna že sama po sebi, enako, kot je mislil, da bo izključitev uvoza v državo enostavna. Za zagovarjanje svojih trditev se zateka k logiki, posmehu in celo propagandi, vse z namenom dokazovanja, da bi Avstrija lahko presegla vse druge države, če bi se za to odločila (Bell, 1976).

Odgovornost za delovanje programa je Hornick prevalil na vlado, katere naloge so zagotavljanje kakovosti blaga, preverjanje kakovosti, izločanje luksuznih predmetov in spodbujanje obrtnikov iz tujine z nagradami in posebnimi privilegiji. Čeprav so vsi ukrepi nujni in bistveni, po Hornickovem mnenju trgovinska bilanca s sočasnimi gospodarskimi zakoni ni pravi problem, temveč ravnovesje politične moči (Bell, 1967, str. 93).

2.3.2 Joseph von Sonnenfels

Joseph von Sonnenfels (1733–1817) je bil neokameralist in je spadal v drugo skupino kameralistov. Kot nekateri drugi njegovi somišljeniki je tudi Sonnenfels deloval kot profesor financ na Dunaju okrog leta 1763. Pod neokameraliste spada zaradi svojega posrednega in neinvazivnega načina izpodbijanja kvaziabsolutističnih predpostavk, značilnih za državo. Precej večji poudarek kot kateri koli od njegovih predhodnikov je namenil pravicam posameznika; zagovarjal je državno oskrbo za bolne, kazenske reforme in nasprotoval smrtni kazni (Bell, 1967, str. 97–98).

Čeprav se je Sonnenfels oklepal kvaziabsolutističnega koncepta, bi državo naredil odgovorno za splošno izboljšanje usode ljudi, tako da bi zagotovil vsaj minimalno preživetje vsem, ki bi delali in bi tako prispevali k celotni družbi (The History of Economic Thought b). V svojem času je postal svetovalec Marije Terezije, Jožefa II. in Leopolda II., s tem pa je aktivno sodeloval pri oblikovanju gospodarske in politične oblike Avstrije (Bell, 1967, str. 98).

Čeprav je bil v svojem razmišljanju merkantilist, je šel v svojem razmišljanju precej dlje kot njegovi predhodniki. Podpiral je teorijo razsvetljenega absolutizma države, vendar je kljub temu razmišljal o osebni blaginji v zelo resničnem smislu (Bell, 1967, str. 98–99).

Zvest je bil kameralistični teoriji in je tako zagovarjal številčno prebivalstvo kot ukrep za pomoč kmetijstvu in industriji, ki bi zaposlovala veliko maso ljudi. Prav tako je verjel, da če bi omejili uvoze surovin ter spodbujali izvoz končnih produktov, bi se blagostanje v državi močno izboljšalo. Prav tako je deloval na področju davkov, kjer je bolj kot ne nasprotoval oprostitvi davkov za plemstvo in cerkev. Verjel je, da bi moral vsak prispevati za delovanje države. Za utemeljitev zunanje trgovine je uporabil načelo blaginje. Menil je, da je prihodke s strani trgovine mogoče porabiti za povečanje zaposlenosti in s tem še dodatno prispevati k blaginji države. Država pa je odgovorna za sprejemanje ukrepov v ta namen. Prav tako je imel zelo razsvetljene poglede na denar. Po njegovem mnenju bi moral denar služiti kot spodbujevalni faktor v proizvodnji in ne le kot menjalno sredstvo. Nasprotoval je oderuškim zakonom in predlagal nizko obrestno mero za spodbuditev širitve kapitala. Razumel je princip kredita in se zavzemal za to, da bi banke služile kot kreditodajalke (Bell, 1967, str. 98–99).

Zelo dobro je razumel ekonomske probleme, vendar pa se jih ni lotil tako sistematično in z enakim razumevanjem kot Adam Smith. Ker je živel na koncu obdobja, je preživel ostale merkantiliste in je tako lahko videl razvoj popolnoma novega sveta. Merkantilistično obdobje, v katerem so živeli Mun and Petty ter ostali, je bil na račun kritik Huma in Smitha močno spremenjen. Na račun vojn so se v Evropi zgodile številne spremembe. Prav tako sta svetovna trgovina in pomen kolonialnih imperijev že zdavnaj prešla teoretično stopnjo in sta tako ob koncu 18. stoletja prevzeli razmeroma stabilen vzorec (Bell, 1967, str. 98–99).

2.3.3 Podobnosti in razlike med kameralizmom in merkantilizmom

Tako merkantilizem kot kameralizem sta polagala velik pomen na bogastvo in zaklad, pri čemer so bili bolj v zmoti angleški merkantilisti. Verjeli so, da lahko s posedovanjem plemenitih kovin dosežejo vsak cilj. Kameralisti pa so žlahtne kovine smatrali kot bistvene za potrebe delovanja fiskalnega stroja, ne pa kot merilo državne blaginje. Obe skupini pa sta verjeli v državno regulacijo. Obe skupini sta predlagali uvozne carine in določene ugodnosti pri izvozu produktov. Oba sistema sta poudarjala mednarodno rivalstvo, vendar v precej različnih stopnjah internacionalizma. Tako merkantilisti kot kameralisti so hvalili gosto naseljenost, saj je prebivalstvo veljalo za naraven vir – kot proizvodni dejavnik. Kameralisti

so verjeli, da so zemljišča premalo obdelana, kar je pomenilo, da so premalo poseljena. Britanci pa so v veliki populaciji videli vir delovne sile za nizkocenovno proizvodnjo ter trg za prodajo proizvedenega blaga (Bell, 1967, str. 99–100).

Razlika med dvema skupinama je bila tudi v načinu pisanja takratnih avtorjev. Angleški pisci so pisali trakte in razprave, ne pa obsežnih zvezkov, ki pokrivajo vsako posamezno ureditev in fazo, kot so jo videli kameralisti (Bell, 1967, str. 99–100).

3 KRITIČNA OCENA MERKANTILIZMA

Merkantilizem se v svojem bistvu naslanja na tri stebre. Prvi je ta, da bogastvo smatra za relativno statično oziroma fiksno. Drugi steber je merjenje bogastva – v merkantilizmu se bogastvo meri na podlagi količine dragih kovin, ki jih država premore. Tretji steber pa zagovarja izvoz. Za maksimizacijo državnega bogastva je treba več izvažati kot uvažati, kar poveča trgovsko bilanco. Vsi trije stebri pa niso bili deležni le odobravanja, temveč tudi kritik s strani sodobnikov in pa kritikov današnjega časa. Ker sistem merkantilizma ni bil samo slab ali samo dober, bom zato v nadaljevanju predstavila pozitivne in negativne lastnosti merkantilizma.

3.1 Pozitivni vidiki merkantilizma

Pozitivni vidiki merkantilizma so (Ablison Energy, brez datuma):

1. Človeški kapital

Tako kot danes je tudi v merkantilizmu človeški kapital igral pomembno vlogo. Kvalificirana delovna sila je bila ključna tako v administraciji kot v gospodarstvu, ki je velik pomen dalo na izvoz dobrin. Brez kakovostne delovne sile se znižajo produktivnost, kakovost in posledično količina izdelanih proizvodov. Tako je vrednost delovne sile odvisna od izobrazbe, izkušenj, sposobnosti, spretnosti in motivacije. Odvisna je tudi od produktivnosti, ki se rezultira v proizvedeni količini oziroma v opravljeni storitvi. Če želimo, da je vrednost delovne sile čim večja, je treba čim več vlagati v človeški kapital. Le tako je mogoče proizvajati kakovostne produkte, ki jih nato po visoki ceni prodamo v sosednje države. Znanje je tudi ključnega pomena za vedno nove inovacije, ki lajšajo delo in dvigujejo končno produktivnost. Človeški kapital je bil v merkantilizmu pomemben tudi iz vidika vojaške moči, ki s svojo številčnostjo omogoča vzpostavitev močne vojske v primeru meddržavnih konfliktov in vojaških pohodov.

2. Spodbujanje razvoja naravnih virov

Kot je omenjeno že nekajkrat, se merkantilizem osredotoča na mednarodno trgovino. Velik poudarek daje na minimizacijo pri izgubi resursov in izkoriščanje mednarodne trgovine za zapolnjevanje manjkov v domači proizvodnji. V idealnih okoliščinah spodbuja izvoz in ne

uvoza, kar zagotavlja boljšo trgovinsko bilanco. Posledično je ključnega pomena, da se država osredotoča na izboljšanje svojih naravnih virov, skozi katere bo sledila gospodarska rast in razvoj.

3. Maksimizacija trgovinskega presežka

Merkantilizem pride prav v primeru maksimizacije lokalnega ali nacionalnega bogastva, vendar na račun tujih držav. Velikokrat je fokus na surovinah, ki državi omogočajo proizvodnjo končnih izdelkov in prodajo na mednarodnem trgu po precej višjih cenah, kar državi dolgoročno zagotavlja visoke profite. S tem država pridobi na moči in vplivu na v mednarodnih vodah. Ker pa domača država ustvarja takšne presežke, to avtomatsko pomeni, da so druge države v deficitu in si tako izposojajo denar od države s presežki, kar pa domačo državo postavi v superioren položaj pred ostalimi. Poleg superiornega položaja država uživa tudi boljši finančni status, vojaške zmožnosti in resurse.

4. Nižja stopnja brezposelnosti

Merkantilizem za doseg svojih ciljev, torej maksimizacije državnega bogastva, izboljša raven inovativnosti v državi. S tem postanejo nove priložnosti na področju zaposlovanja neizogibne. Kot napisano zgoraj, bodo v državi vedno stremeli k razvoju naravnih virov, kar pomeni, da bo vedno znova treba zaposliti nove ljudi, ki bodo skrbeli in delovali v različnih sektorjih. Treba je omeniti, da potrebe po inovacijah zrastejo na podlagi povečanega povpraševanja po produktih. To pomeni, da kadar nastane povpraševanje po novih dobrinah, se bodo razvile nove metode za proizvodnjo in ustvarila se bodo delovna mesta. Nove službe se pojavijo na vseh področjih – od izumov novih strojev do potreb po novih veščinah. Nič ni boljšega od zadovoljstva, ki ga prinese višja stopnja zaposlenosti v državi. Kar je še bolje, tudi kolonije ustvarjajo nove priložnosti. Tako uspešnejša država na dolgi rok uživa višje prihodke mesta.

5. Proizvodnja in nacionalna rast

Težko je spregledati, kako je merkantilizem pozitivno vplival na gospodarsko rast. V idealnem primeru bi prišlo do znatnega porasta v povpraševanju, kar bi zagotovilo rast posameznih sektorjev, saj se merkantilizem nikoli ni osredotočil na eno samo industrijo. Vsak gospodarski sektor je imel svojo vlogo in ker se merkantilizem dotika celotnega gospodarstva, postane rast neizogibna. Osredotočenost na inovacije in tehnologijo lahko na dolgi rok močno izboljša samo produkcijo. Na primer, povečan izvoz hrane spodbuja inovacije v kmetijstvu in tako na koncu lahko pridelamo precej več kot prej. Seveda merkantilizem zajame potrebo po maksimizaciji presežka za izvoz, kar pomeni, da najprej nasiti domače prebivalstvo, presežek pa izvažam drugam.

6. Kulturni in mednarodni odnosi

Merkantilizem dobro vpliva tudi na mednarodne odnose, saj veliko fokusa posveča mednarodni trgovini, zato je treba ohranjati dobre odnose z državami, s katerimi trguješ. Na življenjski standard pozitivno vplivajo tudi »kulturne izmenjave«, ko ljudje spoznajo in pričnejo uporabljati nove izdelke, ki so boljši kot domači. Kulturne izmenjave se ne poznajo msao pri izdelkih, z mednarodno trgovino in potovanji pride do spoznavanja novih kultur in navad.

7. Moč in bogastvo naroda

Zaradi povišanih prihodkov in razvoja na področju naravnih virov je bilo narodu veliko lažje doseči moč v mednarodnih vodah. V tem času so tesni zavezniki kralja postali trgovci, dobri odnosi pa so državi prinesli več bogastva. Ravno to bogastvo je bilo nato uporabljeno za vzdrževanje močne vojske, ki državi prinese ponos ter pokaže njeno moč.

8. Ustvarjanje trga za končne izdelke

Domača država se osredotoči na ustvarjanje presežkov. Če ni trga, ki bi te presežke sprejel, je država na izgubi. Na tej točki v igro vstopijo kolonije. Ravno te so razlog, da si država prizadeva osvojiti različna ozemlja, na katera lahko nato izvažata ta presežek. Poleg izvoza pa s kolonijami pridobijo tudi surovine po razmeroma ugodni ceni. Seveda pa je tu treba poudariti, da domača država uvažata samo surovine ter izvažata končne izdelke, nikoli pa obratno.

3.2 Negativni vidiki merkantilizma

Medtem ko se je merkantilizem izkazal za relativno dobičkonosnega, je imel na drugi strani veliko pomanjkljivosti (Ablison Energy):

1. Vojne

Merkantilizem je bil v neki obliki ekonomska različica trgovanja in se je odlično ujema s takratnim vojaškim obdobjem. Ker je bila svetovna trgovina videna kot fiksna, so države kot edini način širjenja domače trgovine videle v zavzetju drugih držav, zato je številne vojne povezane predvsem z Anglijo, Nizozemsko in Francijo mogoče povezati z merkantilističnimi teorijami. Tako so številni narodi vložili znatne napore v osvajanje novih kolonij, ki bi bile vir zlata ali drugih surovin, obenem pa bi s tem pridobili nov ekskluziven trg za svoj izvoz.

2. Zamere

Ni mogoče zanikati, da merkantilizem skorajda ni posvečal pozornosti blaginji navadnih delavcev. Medtem ko so trgovci bogateli, so delavci stagnirali ali pa so se močno podredili. Iz tega nastanejo zamere, kar posledično privede do uporov in nasilja v državi. Ko pa zraven dodamo še kolonije, je izjemno težko ohranjati ravnovesje med različnimi teritoriji. Vsak

teritorij je hotel biti boljši od drugih, kar je privedlo do velikega rivalstva in neenotnosti, kar pa je vodilo v razpad odnosa med državo in njenimi kolonijami.

3. Kolonializem

O merkantilizmu težko govorimo, ne da bi omenili kolonializem. Sprva so bile kolonije trgi za končne izdelke in vir surovin. Toda sčasoma so se stvari obrnile in kolonializem je prevzel dežele. V večini primerov so trgovci domnevali, da vse kolonije pripadajo matičnemu narodu. Vendar se je to začelo spreminjati, ko so kolonije vključno z ZDA pričele izražati svoje pomisleke in nestrinjanja. Domače države so verjele, da bodo na račun dela drugih kontrolirale tuje ekonomije, za kar so kmalu spoznale, da je daleč od resnice.

4. Omejeni viri surovin

Na neki točki surovin vedno zmanjka. Ne glede na to, ali se surovine uporablja zmerno in varčno, še vedno obstaja nevarnost, da naslednji dan zmanjka surovin. Kot je že omenjeno, se merkantilizem ponaša z naravnimi viri, ki jih narod lahko zagotovi. Kar pomeni, da bi se v primeru izčrpanja vseh virov surovin, narod lahko sesul, saj gospodarstvo ne bi moglo priti do surovin za izdelavo izdelkov. Zaradi zamer, do katerih pride do različnih teritorijev (kolonije, domača država), lahko nakup določenih surovin postane zelo otežen.

5. Razločevanje posameznih sektorjev

Čeprav se merkantilizem želi dotakniti in pomagati vsem sektorjem gospodarstva, se je ta pristop pokazal za neuspešnega. Iz enega ali drugega razloga je merkantilizem vedno več pozornosti namenjal trgovini in trgovanju. Mnenje merkantilistov je, da se s tem dotaknejo vseh sektorjev v gospodarstvu. Poleg tega naj se vlada ravno zaradi tega razloga ne bi vtikala v trgovino in trgovanje. Izkazalo se je, da tudi to ne drži.

6. Veliko pomanjkljivosti v sistemu

Nihče ni navdušen za sodelovanje v sistemu, ki ni stabilen in v katerem ne veš, kakšne pasti te lahko čakajo. Žal so bila vprašanja o vrzelih sistema vsakdanja tema v obdobju merkantilizma. Da prepelješ surovine iz ene kolonije v drugo, vzame precej časa in denarja. Zato bi bilo precej lažje in ceneje, če bi izdelke izdelali na posameznih območjih, vendar predlagatelji idej za to niso bili zainteresirani, saj naj bi bilo to manj donosno – v primeru, da med prevozom ukradejo samo surovine, je precej manj boleče za državo, kot pa če ukradejo že obdelane izdelke.

Prisotna pa je bila tudi težava, ko so se odločali, katero plačilno sredstvo bodo uporabljali. Medtem ko je večina ljudi poizkušala sprejeti uporabo denarja, so trgovci raje uporabljali zlato in srebro. Ta poteza je skorajda povzročila kaos, saj ni bilo dovolj zlata za dolgotrajno vzdrževanje vseh transakcij.

7. Pristranskost kolonij

Zasnova sistema teži k naklonjenosti matičnemu narodu. Zaradi preferenc matična država dobi ugodne cene za različne surovine. Rezultat tega je ustvarjanje različnih družbenih razredov med domačo državo in kolonijami. Večja, kot je razlika med dohodkovnimi razredi, večja je verjetnost kriminala, kar privede do konfliktov med državami. Če pa so kolonije v vojni, obstaja velika verjetnost, da proizvajalec ne bo dobil potrebnih surovin za svojo proizvodnjo oziroma ne dobi trga za svoje proizvode. Poleg tega so bile transakcije pogosto enosmerne. To pa zato, ker matične države izvažajo samo predelane proizvode in uvažajo zelo poceni surovine. Čeprav to početje prispeva k znatnemu povečanju trgovinske bilance matične države, pa po drugi strani škodi drugim državam (kolonijam).

8. Kršenje človekovih pravic

Merkantilizem je sistem, ki se v celoti posveča ustvarjanju denarja, pri čemer pa pozablja, da imajo ljudje pravice. Brez spoštovanja volje in pravic ljudstva je težko ustvariti blaginjo v državi. To je bil tudi čas, ko so upore ljudstva zaradi slabih razmer zadušili z vojsko, kar je na dolgi rok zelo škodljivo, kar se je videlo v Franciji.

4 MERKANTILIZEM V SODOBNEM SVETU

Zgodovina ekonomije je v veliki meri boj med dvema nasprotujočima si šolama – med liberalizmom in merkantilizmom. Danes je prevladujoči sistem s poudarkom na zasebnem podjetništvu in svobodnih trgih prevladujoča doktrina, toda to ne pomeni, da merkantilizem v določeni obliki ni več prisoten. Dejansko merkantilizem kot tak ostaja živ, njegov nenehni konflikt z liberalizmom pa bo verjetno glavna sila, ki bo botrovala oblikovanju svetovnega gospodarstva (Rodrik, 2013).

Danes o merkantilizmu razmišljamo v preteklosti kot o arhaičnem in očitno napačnem nizu idej o ekonomski politiki. V obdobju cvetočega merkantilizma so merkantilisti zagotovo zagovarjali nekaj zelo »zanimivih« ukrepov in idej za zagotavljanje maksimalne državne blaginje. Glavno stališče je bilo, da mora nacionalno politiko voditi kopičenje plemenitih kovin – zlata in srebra. Mnogo idej je bilo mojstrsko porušeni s strani Adama Smitha v knjigi Bogastvo narodov iz leta 1776. Smith je posebej poudaril, da so merkantilisti napačno zamenjevali denar z bogastvom. Kot je dejal Smith v svoji knjigi: »Bogastvo države ni samo v srebru in zlatu, temveč tudi v njenih deželah, hišah in raznih drugih dobrinah« (Rodrik, 2013).

Navkljub vsemu je o merkantilizmu treba razmišljati kot o drugačnem načinu organiziranja odnosa med državo in gospodarstvom. To je področje, ki danes ni nič manj pomembno, kot je bilo v 18. stoletju. Merkantilistični misleci, kot na primer Thomas Mun, so bili v resnici močni zagovorniki kapitalizma; kar je bilo drugače, so bile njihove ideje o državnem modelu.

Liberalni model prikazuje državo kot nujno plenilsko, zasebni sektor pa kot iskalca rente, zato se liberalizem zavzema za strogo ločitev med državo in zasebnimi podjetji. Merkantilizem na drugi strani pa nasprotno ponuja korporativno vizijo, v kateri sta država in zasebna podjetja zaveznika in sodelujeta pri doseganju skupnih ciljev – povečevanje gospodarske rasti in nacionalne moči (Rodrik, 2013).

Merkantilizem lahko opredelimo kot državni kapitalizem. Ko sistem deluje, kot lahko vidimo v Aziji, velikokrat prinese odlične rezultate za domače gospodarstvo. Gospodarstva, ki so zaostajala za preostalim svetom, so hitro opazila, da je lahko sistem merkantilizma za njih pozitiven. Nenazadnje je Velika Britanija s sistemom merkantilizma postala vodilna svetovna velesila, podobno pa se dogaja s Kitajsko (Rodrik, 2013).

Druga razlika med obema modeloma je v tem, ali so kupci ali proizvajalci privilegirani. V sistemu liberalizma je potrošnik kralj, glavni motiv liberalne politike pa je povišati potrošniški potencial gospodinjstev, kar pomeni, da jim je treba omogočiti dostop do najcenejših možnih dobrin in storitev. Nasprotno pa je treba v merkantilizmu, kjer gospodarstvo zahteva trdno proizvodno strukturo, potrošnjo okrepiti z visoko zaposlenostjo in ustreznimi plačami (Rodrik, 2013).

Različna modela imata predvidljive posledice za mednarodno gospodarstvo in politiko. Logika liberalnega pristopa je, da gospodarske koristi trgovine izhajajo iz uvoza – cenejši, kot je uvoz, tem bolje je, tudi če je rezultat trgovinski primanjkljaj. Merkantilisti pa na trgovino gledajo kot na sredstvo za podporo domači proizvodnji in zaposlovanju, zato raje spodbujajo izvoz kot uvoz (Rodrik, 2013).

Kaj točno je neomerkantilizem? Neomerkantilizem se v svojem bistvu ne razlikuje preveč od merkantilizma, če sprejmemo širšo definicijo, ki se ne nanaša le na trgovino, ampak tudi na spodbujanje industrializacije. Z dodajanjem »neo« staremu poimenovanju doktrine, se poudarja kontinuiteta. Vendar preprosta ožvitev stare ideje ni zadosten razlog za novo poimenovanje. Stara in nova oblika doktrine morata biti dovolj podobni za isto poimenovanje, vendar mora biti dodan nov element. V merkantilizmu se je doktrina bolj kot ne nanašala na nacionalni prostor, v neomerkantilizmu pa se doktrina nanaša na globalni prostor in mednarodno ekonomsko politiko. Predstavniki neomerkantilizma ne verjamejo v sposobnost preživetja zaprtega nacionalnega gospodarstva v zdajšnji stopnji svetovnega gospodarskega razvoja. Po drugi strani pa ne verjamejo v sposobnost preživetja nereguliranega svetovnega gospodarstva. Prav tako ne verjamejo, da je tako veliko globalno gospodarstvo možno upravljati. Namesto tega neomerkantilisti verjamejo v regionalizacijo sveta v bolj ali manj zadostne bloke, kjer sta politična stabilnost in socialna blaginja glavna skrb. Končni cilj je, da bi te regije zamajale nacionalne države, rezultat pa bi bil stabilnost v svetu. Verjamejo, da bi bil tak svet stabilnejši in miroljubnejši kot pa liberalni svetovni red, ki je zgodovinsko dokazano bolj nagnjen k propadu. Večina regij bi bila dovolj velika in bi premogle zadostno stopnjo ekonomske učinkovitosti. Trgovanje med regijami ne bi bilo izključeno, vendar pa bi moralo potekati v skladu s pravili (Hettne, 1993, str. 249–251).

Trenutna situacija v svetu ni čisto taka, kot jo zagovarjajo neomerkantilisti. Se pa najdejo države, ki izvajajo določene restrikcije, ki so v skladu s temi načeli. To so večinoma azijske države, se pa zadnje čase zaostrujejo tudi politike na Zahodu, ravno na račun protekcionističnih ukrepov Vzhoda.

Da predstavim, kako neomerkantilizem izgleda v praksi, bom najprej opisala politiko Japonske in Južne Koreje v 60. in 90. letih 20. stoletja, nato pa bom opisala primer Kitajske, ki je danes glavna nosilka merkantilističnih načel.

4.1 Japonska in južnokorejska politika merkantilizma

Japonska je bila prva država, ki se je pridružila »ekskluzivnemu klubu razvitih držav«, zato je japonski model gospodarskega razvoja prejel veliko pozornosti. Za japonski model se niso zanimale samo države, ki so poizkušale dohiteti ostale, temveč tudi razvite države, ki so želele ostati v ospredju in ohranjati svojo gospodarsko rast (Hettne, 1993, str. 243).

Ker se je Japonska po drugi svetovni vojni znašla na strani poražencev, je to Japonski preprečilo kakršno koli prihodnje posedovanje vojaških zmogljivosti, kar je bilo zapisano tudi v ustavi iz leta 1947. Z 9. členom ustave je tako Japonska zavezana in omejena na ekonomsko orientirane diplomatske instrumente. Ker se je demilitarizirana Japonska počutila nemočno, je bilo verjetneje, da se bo po vojni razvila bolj v stagnirajočo delovno intenzivno gospodarsko kot pa v izvozno superdržavo. Vendar je delovanje zasebnih in javnih akterjev v japonski družbi vodilo k oblikovanju neomerkantilistične zunanje politike, kar je bilo v čistem nasprotju z evropskimi interesi. Nova oblika državne politike je Japonsko tako uvrstila med bogatejše svetovne narode (Gasser, 2017).

Kot rečeno, je ustava Japonski preprečevala vlaganje kapitala v vojsko, zato so kapital in znanje usmerili v proizvodnjo potrošniškega blaga. Podjetja, kot so Toyota, Sony, Nissan, Honda, Canon in Nikon, so svojo k vojski nagnjeno proizvodnjo preusmerile k popolnoma nasprotnim dobrinam, in sicer v proizvodnjo dobrin, ki se uporabljajo v času miru (Gasser, 2017).

Za dosego razvojnih ciljev in pa v prizadevanju za zaježitev povojne inflacije je Japonska leta 1949 ustanovila Ministrstvo za mednarodno trgovino in industrijo (angl. Ministry of international Trade and Industry, v nadaljevanju MITI). Primaren cilj MITI je bilo oblikovanje in izvajanje mednarodne trgovinske politike v sodelovanju z ministrstvom za finance in z ministrstvom za zunanje zadeve. MITI je tako usklajeval trgovinsko politiko z japonsko banko, z Agencijo za gospodarsko načrtovanje in pa s preostalimi ministrstvi (kmetijsko, gradbeno, gozdarsko, zdravstveno itd.). MITI pa ni bil pristojen le na področju izvoza, temveč tudi na področjih domače industrije, ki niso bila pokrita s strani drugih ministrstev. Širok doseg agencije je državi omogočil povezovanje nasprotujočih si politik, kot na primer nadzor onesnaževanja in izvozne konkurenčnosti, s čimer so zmanjšali škodo na področju izvoza (Pike, 2003).

S spodbujanjem naprednih tehnologij se je japonski proizvodni sektor premaknil iz delovno intenzivne proizvodnje v proizvodnjo z visoko dodano vrednostjo. Hitra prilagoditev celotnega sistema se je najbrž zgodila zaradi tesno povezanega gospodarstva, birokracije in politike. Prilagojen sistem je bil tako nadzorovan s strani merkantilistične politike in na novo ustanovljene centralne institucije za gospodarsko načrtovanje – MITI. Odličen sistem jim je pomagal, da so uspeli s prebojem na zahodne potrošniške trge visokotehnološkega blaga (Gasser, 2017).

Uspeh na novo postavljenega japonskega gospodarstva se tako skriva v močni podpori države. Leta 1950 so začeli Program fiskalnih naložb in posojil (angl. Fiscal Investment and Loan Program, v nadaljevanju program FLIP), katerega glavni cilj je bilo ekonomsko okrevanje države. Zato je program FLIP ciljal na financiranje industrije s pomočjo japonske razvojne banke in drugih vladnih finančnih institucij. Kako je deloval celoten sistem? FLIP je zbiral sredstva prek vladnih finančnih institucij in nato sredstva namenjal financiranju javnih projektov, ki so ciljali na določene segmente industrije, manjša podjetja na izposojevalce denarja itd. Tukaj se lahko vprašamo, kako se je japonski sistem razlikoval od ostalih držav, saj tudi druge države namenjajo denar za spodbujanje industrije. Razlikoval se je v količini denarja, ki ga je država namenjala (Gasser, 2017).

Vendar pa uspeh Japonske ni trajal v nedogled. Posledica te strategije je krhkost bančnega sistema, ki postane vse bolj očitna, ko se gospodarska rast prične upočasnjevati. Leta 1973 je prišlo do naftne krize, ki je poleg Evropske unije (v nadaljevanju EU) prizadela tudi Japonsko, ki je bila močno odvisna od nafte. Poleg težav z nafto je Japonska zapadla v recesijo tudi zaradi visoke inflacije, ki je bila posledica nenadzorovanega posojanja japonskih bank domači industriji. Recesija je pokazala, kako ranljiva je dejansko Japonska v primeru zunanjih šokov (Gasser, 2017).

Drug primer razvojnega merkantilizma je Južna Koreja. Južna Koreja je v zadnjih 50 letih doživela izjemen gospodarski napredek, ki je bil v veliki meri posledica zgledevanja po Japonski, ki je po drugi svetovni vojni prevzela model merkantilizma. Južni Koreji je tako uspel velik preskok od revne, kmetijske države, prek procesa industrializacije v visoko razvito tehnološko državo. Njena strategija je tako kot pri Japonski temeljila na spodbujanju izvoza, saj je bila domača kupna moč izjemno nizka. Tako kot v primeru Japonske je bila močna prisotnost države. Ker je primanjkovalo naravnih bogastev, imeli so pa še veliko razpoložljive delovne sile, so največ vlagali v človeški kapital – torej v znanje. V želji po zmanjšanju uvoza so na tem področju uvedli restriktivne ukrepe. Poleg tega so z nizkimi davki in ugodnimi posojili spodbujali izvoz podjetij. Vsi ti ukrepi so povzročili visoko stopnjo rasti v Južni Koreji. V 80. letih pa je Južna Koreja postala demokratična država, vlada je stremela k gospodarski deregulaciji uvoza, izvoza in pa stabilizaciji cen. Prišlo je do privatizacije številnih podjetij, kar pa je v državo prineslo zunanje pritiske mednarodne konkurence, na kar niso bili pripravljeni (Dragoš, 2011, str. 13–14).

Na podlagi primera Japonske ter Južne Koreje in pa tudi primerov iz zgodovine lahko rečem, da je finančni merkantilizem sistem, s katerim lahko država izboljša domače gospodarstvo na dolgi rok v primeru, da obstajajo močni dinamični zunanji učinki, kot na primer prenos znanja. Če pa zunanjih učinkov ni, bo sistem merkantilizma povzročil več škode kot koristi. S tem mislim primer, ko bi država pomagala industriji brez perspektive ali na primer podjetjem, ki brez subvencij ne bi nikoli preživela.

V nadaljevanju bom opisala še Kitajsko, ki je trenutno glavna nosilka neomerkantilistične doktrine in trenutno v mednarodni trgovini povzroča največ vprašanj.

4.2 Vpliv kitajskega merkantilizma na zahodne države

Kot je že prej zapisano, je danes Kitajska glavna nosilka neomerkantilistične doktrine. Velik del kitajskega gospodarskega napredka je produkt velike vpletenosti vlade, ki je podpirala, spodbujala in subvencionirala tako domače kot tuje industrijske proizvajalce (Rodrik, 2013).

Čeprav je postopno opustila svoje številne eksplicitne izvozne subvencije zaradi želje po vstopu v Svetovno trgovinsko organizacijo (v nadaljevanju WTO), podporni sistem merkantilizma še vedno ostaja v veljavi. V preteklosti je azijskim državam z uporabo raznih merkantilističnih ukrepov uspelo močno zvišati svojo gospodarsko rast. Vlade v razvitem zahodnem delu sveta so, medtem ko so Japonska, Južna Koreja, Tajvan in Kitajska zaščitile svoje trge in si prisvojile »intelektualno lastnino« ter subvencionirale svoje proizvajalce, gledale stran. Nato pa je prišel konec toleriranju domačega protekcionizma azijskih držav. Liberalni sistem je zaradi neenakosti in stiske srednjega razreda na Zahodu postal omadeževan. To pa je razlog, da so se merkantilistični pritiski v zahodnih državah sveta znova razvili (Rodrik, 2013).

Svetovna trgovina zadnjih nekaj deset let od nastanka WTO leta 1995 je temeljila na predpostavki, da se bodo regulativni režimi po celotnem svetu delno poenotili in se »zblížali«. To je bilo mišljeno zlasti za Kitajsko, ki naj bi postala bolj »zahodna« in bi tako svoje gospodarstvo upravljala na način, kot to delajo na Zahodu. Ampak Kitajska svojega gospodarstva ne upravlja tako, kot je bilo predvideno, kar vedno znova sproža nova in nova trgovinska trenja (Rodrik, 2018).

Kitajska ima seveda dober razlog, zakaj se upira prilagoditvi zahodnemu režimu. V končni fazi je kitajski fenomenalni globalizacijski uspeh posledica režimske neortodoksne industrijske politike in gospodarske liberalizacije. Selektivne zaščite, kreditne subvencije, državna podjetja itd. so igrali pomembno vlogo pri oblikovanju takšne Kitajske, kot jo poznamo danes (Rodrik, 2018).

Dejstvo pa je, da številne kitajske politike kršijo pravila WTO. Kitajska igra igro globalizacije. Rodrik (2018) v svojem članku povzame njegov pogovor s kitajskim uradnikom, ki mu je razložil kitajsko strategijo. Rekel je, da je njihova strategija odpreti

okno in nanj postaviti zaslon. S tem pridobijo svež zrak v obliki tujih naložb in tehnologij, obenem pa se zaščitijo pred zunanjimi škodljivimi elementi, kot so na primer volatilni denarni tokovi in nezaželen uvoz.

Pravzaprav se kitajske prakse ne razlikujejo veliko od vseh zahodnih držav, ki so v zgodovini želele dohiteti in prehiteti ostale. Trenutno največji kritik kitajskih praks so Združene države Amerike (v nadaljevanju ZDA), ki Kitajski očitajo kršenje pravic intelektualne lastnine za svoj napredek. Toda v 19. stoletju so bile ravno ZDA v enakem položaju, ko je bila velesila Velika Britanija. Nastajajoče tekstilne tovarne v Novi Angliji so obupno potrebovale tehnologijo, ki so jo imeli v Veliki Britaniji, zato so ukradli njihove načrte in izkušeno delovno silo. ZDA so v tistem času imele patentne zakone, ki pa so varovali le domače državljanke (Rodrik, 2018).

Vsaka smiselna mednarodna trgovinska politika mora razumeti, da ni ne izvedljivo ne zaželeno omejiti prostor državne politike. Države morajo same oblikovati svoje ekonomske in socialne modele, saj se stopnje razvoja, vrednote in zgodovina med državami preveč razlikujejo, da bi lahko oblikovali unificiran model kapitalizma (Rodrik, 2018).

Včasih se domača politika ne bo obdržala, tuji vlagatelji bodo odšli oziroma ne bodo prišli v državo, domača blaginja pa bo osiromašena. V drugem primeru pa bo domača politika pritegnila tuje vlagatelje in spodbudila gospodarsko preobrazbo, posledično pa se bo zvišala domača blaginja – podobno se je zgodilo na Kitajskem. Kitajska ne ustvarja dobičkov samo za domače gospodarstvo, temveč tudi za tuje potrošnike po vsem svetu (Rodrik, 2018).

V trenutnem obdobju je bilo in je najburnejše dogajanje na področju mednarodne trgovine v povezavi ZDA in Kitajske, kjer prihaja do konfliktov na raznih področjih gospodarstva. Okrog tega se je največ govorilo okrog leta 2019 in 2020, ko je takratni ameriški predsednik Donald Trump Kitajsko obtožil nespoštovanja dogovora WTO in je posledično implementiral določene restriktivne ukrepe v zvezi s Kitajsko. S podobno težavo se ukvarja tudi trenutni ameriški predsednik Biden. ZDA so Kitajsko ponovno obtožile, da s svojo restriktivno politiko povzročajo veliko škodo delavcem in podjetjem po celem svetu. Prav tako so Kitajsko obtožili nespoštovanja zaveze z WTO. V tem sporu je soglasna celo ameriška politika, kjer so podobnega mnenja tako republikanci kot demokrati (Rodrik, 2018).

Kaj so sporne točke v primeru Kitajske? ZDA Kitajsko obtožujejo uporabljanja subvencij za strateško pomembne sektorje, restriktivne politike za tuja podjetja, ki želijo poslovati na Kitajskem, ter pomanjkanje zaščite pravic intelektualne lastnine. Kitajska pa jim odgovarja, da gradijo »socialistično tržno gospodarstvo«, ki bo trgu samemu omogočila prerazporeditev sredstev, vladi pa dovolila, da odigra boljšo vlogo v celotnem sistemu (Josephs, 2022).

Kako pa se kršenje zavez in kitajski merkantilizem vidi v realnosti? V nadaljevanju bom opisala dva primera, kjer je bil državni intervenizem močno opazen. Prvi primer se bo nanašal na telekomunikacijo, drugi pa na razmere v času COVIDA-19.

Prvi primer se nanaša na kitajsko politiko v telekomunikacijski industriji. Kitajska državna podpora Huawei in vodilni globalni ponudnik integriranih komunikacijskih in informacijskih rešitev (ZTE) je podjetjema omogočila, da so prevzela globalni tržni delež inovativnejšim mednarodnim konkurentom, kar je zmanjšalo njihovo rast prodaje in naložb v raziskave in razvoj. To pa je škodilo svetovnim inovacijam v tej industriji. Brez državne podpore ne Huawei ne ZTE ne bi uspela na globalnih trgih, Kitajska pa bi ostala brez globalno konkurenčne telekomunikacijske industrije. Kitajska je tako tržni delež pridobila na račun inovativnih ponudnikov telekomunikacijske opreme s sedežem v drugih državah. Na začetku 21. stoletja je tako kitajski merkantilizem prispeval k propadu kanadskega Nortela in ameriškega Lucenta, dveh najinovativnejših proizvajalcev telekomunikacijske opreme na svetu v poznih 90. letih. Od takrat naprej je Kitajska pridobivala tržni delež na račun evropskih podjetij, kot sta na primer Ericsson in Nokia, ki sta bila med glavnimi evropskimi ponudniki (Atkins, 2020).

Drugi primer je povezan z dobavo medicinskih in zaščitnih pripomočkov. COVID-19 se je razširil s Kitajske v Evropo in nato v ZDA. Nepripravljene države so pričele iskati medicinsko zaščitno opremo in bolj kot ne je bila Kitajska edina država, na katero so se lahko obrnile. Do trenutka, ko je zdravstvena kriza dosegla vrhunec, je bila Kitajska največja svetovna dobaviteljica osnovnih medicinskih produktov, saj je predstavljala več kot polovico vsega evropskega in ameriškega uvoza osebne zaščitne opreme. Ko se je Kitajska pričela pojavljati na svetovnih trgih, je imela prednost skoraj neomejene zaloge poceni delovne sile. Toda kitajska proizvodna moč ni le rezultat neomejenih resursov, temveč dolgoročne kitajske strategije. V okviru svoje politike izdelano na Kitajskem 2025 (angl. made in China 2025) si je Kitajska vlada prizadevala za povečanje deleža domačih proizvajalcev v svetovnih medicinskih zalogah. Poročilo New York Timesa podrobno pojasnjuje, kako je vlada kitajskim tovarnam zagotovila poceni zemljišča, podaljšala subvencionirana posojila, usmerjala državna podjetja k proizvodnji ključnih materialov in spodbujala domačo dobavo z zahtevo, da bolnišnice in podjetja uporabljajo lokalne produkte (Rodrik, 2020).

Tukaj lahko predstavim primer iz druge največje kitajske province Sečuan, ki je za polovico zmanjšala število kategorij medicinske opreme, ki se jih lahko uvozi. Tako je večina bolnišnic morala kupovati zaloge od domačih ponudnikov, le peščica vrhunskih bolnišnic je smela zaloge uvažati iz tujine (Rodrik, 2020).

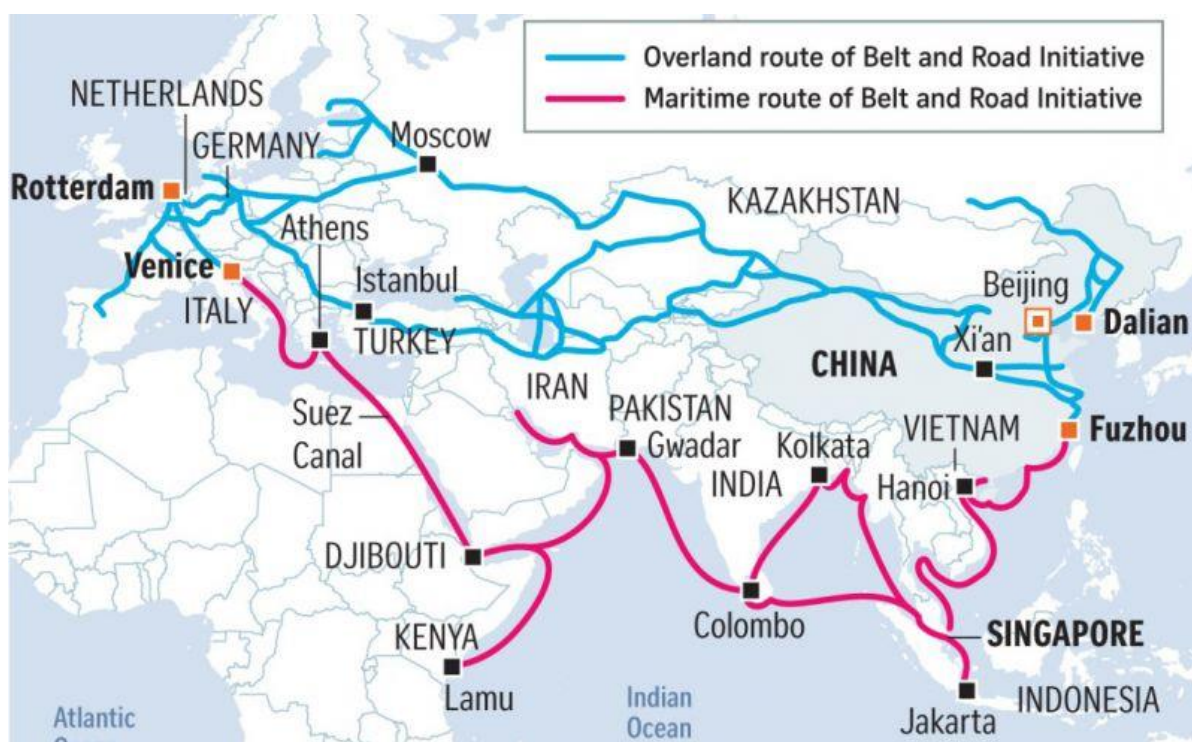
Glavni zmagovalci kitajske politike so bili kitajski prebivalci, ker je zaradi hitro rastočega gospodarstva stopnja revščine močno upadla. Vendar stopnja revščine ni upadla na račun preostalega sveta. Rodrik (2020) meni, da daleč od tega – domače politike Zahoda so razlog, da je Kitajska postala tako velik trg za zahodne izvoznike in vlagatelje.

Ena iz med kitajskih strategij vključevanja kitajskega gospodarstva v globalno gospodarstvo je tudi Pobuda za omrežje poti (angl. Belt and Road Initiative, v nadaljevanju BRI), ki jo je Kitajska začela z namenom povezati Azijo z Afriko in Evropo prek kopenskih in pomorskih

povezav, in sicer za izboljšanje regionalnega povezovanja, povečanja trgovine in spodbujanja gospodarske rasti. Ime je leta 2013 skoval kitajski predsednik Xi Jinping, ki je navdih črpal iz koncepta Svilena cesta (angl. Silk Road), vzpostavljene v času dinastije Han pred 2000 leti. »Silk Road« je bila starodavna mreža trgovskih poti, ki je Kitajsko stoletja povezovala s Sredozemljem prek Evrazije (EBRD, brez datuma).

BRI obsega gospodarski pas svilene ceste – transkontinentalni prehod, ki povezuje Kitajsko z jugovzhodno Azijo, Južno Azijo, Srednjo Azijo, Rusijo in Evropo po kopnem in Pomorsko svileno pot 21. stoletja, ki povezuje kitajske obalne regije z jugovzhodno in Južno Azijo, Južni Pacifik, Bližnji vzhod in vzhodno Afriko vse do Evrope (EBRD, brez datuma). Na sliki 1 lahko vidimo zemljevid z vrisanimi kopenskimi in pomorskimi potmi, ki povezujejo Kitajsko z Evrazijo ter Afriko.

Slika 1: Pobuda za omrežje poti

Vir: Asia Green Real Estate (brez datuma)

Kitajska pobuda opredeljuje pet prednostnih nalog (EBRD, brez datuma):

1. usklajevanje politike;
2. infrastrukturne povezave;
3. neovirana trgovina;
4. finančna integracija;
5. povezovanje ljudi.

Program je povezan z velikim investicijskim programom in infrastrukturnim razvojem pristanišč, cest, železnic in letališč; prav tako vključuje elektrarne in telekomunikacijske mreže (EBRD, brez datuma).

Od leta 2019 se je obseg posojil za namene BRI s strani Kitajske zmanjšal. BRI zdaj večji poudarek daje visokokakovostnim naložbam, ki vključujejo večjo uporabo projektnega financiranja, orodij za zmanjševanje tveganja in zelenega financiranja (EBRD, brez datuma).

BRI je tako vse pomembnejši krovni mehanizem za bilateralno trgovino Kitajske. Od marca 2020 je tako število držav, ki so se pridružile pobudi BRI s podpisom memoranduma o soglasju s Kitajsko, naraslo na 138. Kitajska prek programa BRI gradi infrastrukturo in nove trgovske poti, vse to z namenom povezovanja Evrazije in Afrike s Kitajsko. S tem pa Kitajska pridobi dostop do novih virov surovin in ključnih resursov za rast domačega gospodarstva (EBRD, brez datuma).

Medtem ko Kitajska pridobiva na moči, nekateri analitiki vidijo BRI kot zaskrbljujoč podaljšek kitajske moči. ZDA delijo zaskrbljenost nekaterih azijskih držav, da bi BRI lahko bil trojanski konj za regionalni razvoj in vojaško širitev pod vodstvom Kitajske.

Kaj želi Kitajska doseči? Kitajska ima pred sabo dva cilja – geopolitičnega in gospodarskega. Xi je promoviral vizijo odločnejše Kitajske v času, ko se je trgovanje z ZDA pričelo upočasnjevati, odnosi pa so se pričeli zaostrovati. Zato je bilo vodstvo države prisiljeno iskati nove rešitve in odpirati nove trge za izvoz domačega blaga. Kitajska je bila motivirana za krepitev svetovnih gospodarstev s svojimi zahodnimi regijami, ki so bile v preteklosti zanemarjene. Poleg tega je Kitajski velika prioriteta zagotavljanje dolgoročne oskrbe z energijo iz Srednje Azije in Bližnjega vzhoda, zlasti prek poti, ki jih ameriška vojska ne more ogroziti (Chatzky & McBride, 2020).

Kar lahko iz zgornjega razberemo to, da medtem ko Kitajska napreduje in se z različnimi strategijami, kot sta na primer »Made in China« in BRI, vključuje v zahodni prostor in v vedno bolj tehnološko zahtevne industrije. ZDA in EU ne smeta čakati križem rok in pustiti, da Kitajska prehiti Zahod in prevzame deleže zahodnih nosilcev. Velik del novih prizadevanj za industrijsko politiko v EU in ZDA je motiviran na podlagi grožnje s strani Kitajske. Toda Rodrik (2020) meni, da gospodarski vidiki kažejo, da je to napačna usmeritev. Potrebe in pravna sredstva so v domačem gospodarstvu. Cilj bi moral biti izgradnja produktivnejših in bolj vključujočih gospodarstev doma – ne le cilj prehiteti ali poizkušati spodkopati kitajski gospodarski napredek.

SKLEP

V sklepu bi rada na kratko odgovorila na vprašanja, ki so se mi pojavila na začetku same naloge. Kaj vse je pripomoglo, da smo prišli do družbe, ki jo poznamo danes? Za to je bilo

zaslužnih več dejavnikov. Najprej bi omenila porast prodaje na drobno, kar je vodilo v odprtje manjših prodajaln ter nato sejmov in borz. S pojavom teh oblik trgovanja se je trgovina vedno bolj širila na mednarodne trge, kar je za sabo pripeljalo mnogo sprememb, ki so bile nujne za delovanje mednarodne trgovine. Ko se je trgovina vedno bolj razvijala, so oblasti prišle do spoznanja, da je zelo pomembna tudi domača industrija. Zakaj je domača industrija pomembna? Če surovine predelamo v končne izdelke doma, dobiček obdržimo doma, s tem pa povečamo domače bogastvo. Vse te spremembe so se dogajale v prehodu iz fevdalizma v absolutizem, ko so vladarji z namenom ohranitve starega sistema centralizirali družbeno ureditev. Absolutizem je bil tako obnovljen in revitaliziran aparat fevdalnega gospodarstva, izoblikovan z namenom vnovične vpeljave kmečke množice v njihov tradicionalni položaj. Sam absolutizem pa je močno oblikovala razvijajoča se merkantilna buržoazija, ki se je pričela razvijati v srednjeveških mestih. Tako je sistem absolutizma, ki naj bi ščitil interese in privilegije aristokracije, to počel s sredstvi, s katerimi je bilo mogoče zaščititi tudi interese nastajajočih se merkantilističnih in manufakturnih razredov.

Tako se je počasi izoblikoval merkantilizem, katerega glavni cilj je pospeševanje in maksimizacija zunanje trgovine, saj je zunanja trgovina edina panoga, s pomočjo katere država lahko realizira dobiček. V obdobju merkantilizma je veljalo prepričanje, da če bo država sledila navodilom merkantilistov, se bodo zaloge zlata v državi povečale, država pa bo obogatela in vzpostavila prevlado na ostalimi državami. To nas pripelje do drugega cilja merkantilistične doktrine, katere cilj je maksimizacija količine zlata v državi in v povečevanju narodnega bogastva. Razlog za to se skriva v dejstvu, da so bile države v obdobju absolutizma in merkantilizma še vedno zelo vojaško naravnane, kar pomeni, da so za svoje pohode in dokazovanje svoje prevlade in moči potrebovale velike količine denarja za financiranje svoje vojske. Glavno orodje za doseg merkantilističnih ciljev so bili razni restriktivni ukrepi, ki so jih vzpostavile države za zaščito domače produkcije. Tako so na primer močno omejevali oziroma prepovedali uvoz, prav tako so prepovedali tudi izvoz zlata, natančno so določili standarde končnih produktov itd.

Katere pa so bile glavne države, v katerih je bil merkantilizem najbolj prisoten? Merkantilizem je bil zagotovo zelo razvit v Angliji in na Nizozemskem, sledila je Francija s svojo obliko colbertizma in Nemčija z doktrino merkantilizma, imenovano kamentalizem. Skoraj vsaka država je imela svoje odmevne avtorje, ki so s svojimi idejami najbolj vplivali na domačo državno politiko. V Angliji sta bila najbolj znana merkantilista Mun in Petty, v Franciji finančni minister Colbert, v Nemčiji pa von Hornick in pa Sonnenfels. Čeprav so avtorji živeli v približno enakem obdobju, se niso vsi strinjali z vsemi pristopi in z vsemi idejami. Velika razlika je bila med Munom, ki je bil močan zagovornik dejstva, da je bogastvo in moč države odvisno od količine zlata in pa Pettyem, ki je precej napredneje razmišljal o državni blaginji in je tako v svoje razmišljanje o blaginji vključeval delo ljudi. Petty se je med prvimi ukvarjal z vprašanjem vrednosti in razdelitve, zaradi česar ni samo klasični merkantilist, temveč tudi predklasični ekonomist. Od pogojevanja državnega

bogastva in moči s količino zlata so se distancirali tudi kameralisti, ki so žlahtne kovine smatrali kot bistvene za delovanje fiskalnega stroja, ne pa kot merilo državne blaginje.

Sistem merkantilizma je bil torej neka vstopna točka v kapitalizem, ki ga poznamo danes. Glede na to, da je merkantilizem v večini prevladoval v obdobju med 16. in 18. stoletjem, to pomeni, da danes ni več prisoten? Čeprav je merkantilizem sistem, ki se je pojavil in kraljeval v preteklosti, je danes še vedno prisoten. Neomerkantilizem se v svojem bistvu ne razlikuje preveč od merkantilizma, ki so ga poznali okrog 17. stoletja, če sprejmemo širšo definicijo, ki se ne nanaša le na trgovino, ampak tudi na spodbujanje industrializacije. Največkrat se je pojavil v zaostalih državah, ki so si želele dohiteti gospodarsko bolj razvit del sveta. Za doseganje tega cilja so uporabile razne restriktivne ukrepe, kot so uvozni davki in subvencije, s katerimi so države spodbudile določen del državnega gospodarstva. Najbolj znani primeri v našem obdobju so Japonska, Južna Koreja in pa Kitajska, ki je trenutno najbolj na udaru zaradi svojih ukrepov. Kitajska je z raznimi politikami, kot sta Made in China in BRI, prodrla na zahodni trg, česar ji ne bi uspelo brez državne podpore domačemu gospodarstvu. Njena politika pa je po svetu sprožila številne konflikte, v katerih države Kitajsko obtožujejo uporabljanja subvencij in restriktivnih ukrepov, ki ostalim državam povzročajo veliko gospodarsko škodo. Lep primer kitajske politike je bila dobava medicinske in zaščitne opreme v času covid, ko je Kitajska v trenutku postala glavna dobaviteljica medicinske opreme preostalemu svetu. Tukaj je treba omeniti tudi veliki kitajski projekt BRI, ki bo po kopnem in po morju povezal Kitajsko z Evrazijo ter Afriko in tako še okreplil kitajsko merkantilistično pozicijo.

Magistrsko nalogo bom zaključila z odgovorom na moji dve tezi, ki sem ju postavila na začetku naloge. V prvi tezi sem se spraševala, če so vsi merkantilisti verjeli, da je za maksimizacijo bogastva in moči ključna količina žlahtne kovine, ki jo premore država. Na to lahko odgovorim, da je večina merkantilistov verjela, da to drži. Vendar ne vsi, še posebno ne poznejši merkantilisti kot na primer von Hornick, ki ni enačil posedovanja zlata z bogastvom. Druga teza se je nanašala na vprašanje, ali je merkantilizem še vedno prisoten tudi danes. Odgovor na to je pritrdilen, merkantilizem je še vedno prisoten. Merkantilistične politike lahko zasledimo največ v Azijskih državah, največ na Kitajskem.

LITERATURA IN VIRI

1. Ablison Energy.(brez datuma). *14 Crucial Mercantilism Pros and Cons*. Pridobljeno 24. aprila 2022 iz <https://www.ablison.com/crucial-mercantilism-pros-and-cons/>
2. Anderson, P. (1992). *Rodovniki absolutistične države*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
3. Asia Green Rreal Estate. (brez datuma). *The Belt and Road Initiative and the rising importance of China's Western cities*. Pridobljeno 13. september 2022 iz <https://www.asiagreen.com/en/news-insights/the-belt-and-road-initiative-and-the-rising-importance-of-china-s-western-cities>

4. Atkinson, R. D. (2020, 22. junij). *How China's Mercantilist Policies Have Undermined Global Innovation in the Telecom Equipment Industry*, Information Technology & Innovation Foundation. Pridobljeno 21. marca 2022 iz <https://itif.org/publications/2020/06/22/how-chinas-mercantilist-policies-have-undermined-global-innovation-telecom>
5. Bell, J. F. (1967). *A History of Economic Thought*. New York: Ronald Press.
6. Braudel, F. (2010). *Dinamika kapitalizma*. Ljubljana: Založba Sophia.
7. Chatzky, A. & McBride, J. (2020, 28. januar). *China's Massive Belt and Road Initiative*, Council on Foreign Relations. Pridobljeno 19. aprila 2022 iz <https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-massive-belt-and-road-initiative>
8. Colander, D. C. & Landreth, H. (1994). *History of Economic Thought*. Boston: Houghton Mifflin Company.
9. Dragoš, E. Š. (2011). *Znanje kot faktor gospodarskega razvoja: Teoretična analiza in analiza primera Južne Koreje* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
10. European Bank for Reconstruction and Development – EBRD. (brez datuma) . *Belt and Road Initiative*. Pridobljeno 19. aprila 2022 iz <https://www.ebrd.com/what-we-do/belt-and-road/overview.html>
11. Gasser, A. (2017, 20. april). *Rise and Fall of Japan, Cospol*. Pridobljeno 19. aprila 2022 iz <https://www.cospol.ch/the-new-retreat-of-japan/>
12. Hansen, E. D. (2001). *European Economic History*. Copenhagen: Copenhagen Business School Press.
13. Hettne, B. (1993). *The concept of Neomercantilism*. Pridobljeno 23. aprila 2022 iz https://static-content.springer.com/pdf/chp%3A10.1007%2F978-94-011-1408-0_10.pdf?token=1651946833752--7afca2a617ee13b378a4c598c2ab24f1d93d3ee97ff94525d8d65fdbd2f45ac79f6b6057f3961b37e9266098a2838c61e6ecc729a61e251b8fa513c9c30de582
14. History of Economic Thought. (brez datuma a). *Gerard de Malynes*. Pridobljeno 9. februarja 2022 iz <https://www.hetwebsite.net/het/profiles/malynes.htm>
15. History of Economic Thought. (brez datuma b). *Joseph von Sonnenfels*. Pridobljeno 9. februarja 2022 iz <http://hetwebsite.net/het/profiles/sonnenfels.htm>
16. History of Economic Thought. (brez datuma c). *Sir William Petty*. Pridobljeno 9. februarja 2022 iz <https://www.hetwebsite.net/het/profiles/petty.htm>
17. History of Economic Thought. (brez datuma č). *Thomas Mun*. Pridobljeno 9. februarja 2022 iz <https://www.hetwebsite.net/het/profiles/mun.htm>
18. Josephs, J. (2022, 16. februar). *US accuses China of »serious harm« to workers through trade*. Pridobljeno 30. marca 2022 iz <https://www.bbc.com/news/business-60408667>
19. Kumar, A. (1999). *Mednarodna ekonomika*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
20. Magnusson, L. (2015). *The Political Economy of Mercantilism*. Milton Park: Routledge.
21. Minard, P. (2008). *The Market Economy and the French State: Myths and Legends around Colbertism*. Pridobljeno 17. marca 2022 iz https://www.cairn-int.info/article-E_LECO_037_0077--the-market-economy-and-the-french-state.htm

22. Muchmore, L. (1970). *The Economic History Review, A note on Thomas Mun's England's Treasure by Foreign Trade*. Pridobljeno 12. marca 2022 iz https://www.jstor.org/stable/2594618?seq=4#metadata_info_tab_contents
23. Mun, T. (1664). *England's Treasure by Foreign Trade*. London: Macmillan and Co.
24. Nettels, C. P. (1952). *British Mercantilism and the Economic Development of the Thirteen Colonies*. Pridobljeno 10. februarja 2022 iz https://www.jstor.org/stable/2113218?seq=1#metadata_info_tab_contents
25. Norčič, O. (2000). *Razvoj in temelji sodobne ekonomske misli*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
26. Perrotta, C. (2016), *Thomas Mun's England's Treasure by Foreign Trade: the 17th - Century Manifesto for Economic Development*. *History of Economics Review*; Pridobljeno 12. marca 2022 iz <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/18386318.2014.11681258?needAccess=true>
27. Pike, J. (2003). *Ministry of International Trade and Industry (MITI)*. *FAS*. Pridobljeno 6. junija 2022 iz <https://irp.fas.org/world/japan/miti.htm>
28. Rekhi, S. (brez datuma). *List of Top 6 Mercantilists*. *Economics discussion*. Pridobljeno 05. februarja 2022 iz <https://www.economicsdiscussion.net/mercantilism/list-of-top-6-mercantilists/20981>
29. Rodrik, D. (2013, 11. januar). *In truth, mercantilism never really went away*, Pridobljeno 29. marca 2022 iz <https://www.thenationalnews.com/business/in-truth-mercantilism-never-really-went-away-1.281703>
30. Rodrik, D. (2018, 10. maj). *The double standard of America's China trade policy*. Pridobljeno 29. marca 2022 iz <https://www.economics.utoronto.ca/gindart/2018-05-10%20-%20The%20double%20standard%20of%20America's%20China%20trade%20policy.pdf>
31. Rodrik, D. (2020, 9. julij). *China as Economic Bogeyman*. Pridobljeno 29. marca 2022 iz <https://www.project-syndicate.org/commentary/west-should-stop-criticizing-china-industrial-policy-by-dani-rodrik-2020-07?barrier=accesspaylog>
32. Spiegel, H. W. (1991). *The Growth of Economic Thought*. Durham: Duke University Press
33. Sušjan, A. (2006). *Uvod v zgodovino ekonomske misli*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.